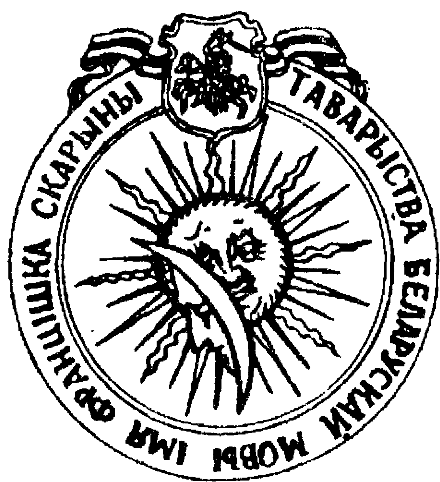
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) | № 4 (216) | 25 студзеня 1995 г. | Кошт — 100 рублёў

26 студзеня — 5 гадоў з дня прыняцця Закона аб мовах

Увага! 27 студзеня ў Рэспубліканскім Доме настаўніка Менская гарадская рада ТБМ імя Ф.Скарыны і грамадска-культурны клуб «Спадчына» праводзяць урачыстую вечарыну, прысвечаную 5-годдзю прыняцця Закона аб мовах. Пачатак — 17[30].

МАРАЛЬНЫ ГОНАР НАЦЫІ ПАВІНЕН ГРУНТАВАЦЦА НА ПАВАЗЕ ДА ІНШЫХ НАРОДАЎ. Стар. 2.

БЕЛАРУСКАЕ «СЭРЦА» І НЯМЕЦКАЕ «HERZ». Стар. 3.

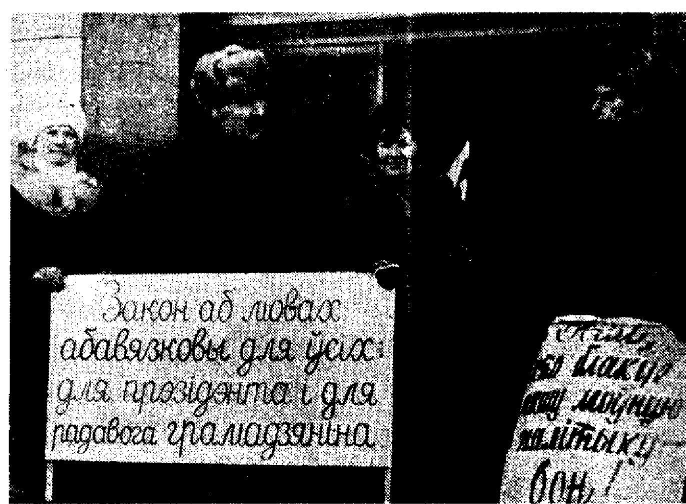
Мікола Савіцкі, прафесар, старшыня Менскай гарадской рады ТБМ

Бацькі выхавалі ў законапаслухмянстве, павазе да старэйшых. Сваім жыццём вучылі з годнасцю бараніць гонар беларуса і яго мову. І за гэта на пляцы Незалежнасці за 30-40 метраў ад рэзідэнцыі Прэзідэнта беларуса пенсійнага ўзросту з прымяненнем фізічнай сілы валакуць у «варанок» і кідаюць у турму, судзяць. І гэта на сёмым дзесятку жыцця і пад абаронай Канстытуцыі!

БЕЛАРУСКІ ЧАС У ФОТААБ'ЕКТЫВЕ

На здымках: 4 студзеня студэнты і выкладчыкі ВНУ правялі пікетаванне БДУ і Міністэрства адукацыі і навукі з патрабаваннем перавесці універсітэт цалкам на беларускую мову.

Фота У.КАРМІЛКІНА.

Закон абавязковы для ўсіх!

Каардынацыйны камітэт па абароне беларускай мовы звярнуўся да Вучонай Рады Беларускага дзяржаўнага універсітэта і Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь: «Прайшло пяць гадоў, як у Беларусі быў уведзены ў дзеянне «Закон аб мовах», чацвёрты год, як Беларусь абвешчана незалежнай дзяржавай, прынята першая Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. Паводле гэтых фундаментальных законаў беларуская мова з'яўляецца дзяржаўнай на ўсёй тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. І гэтыя законы абавязковыя для выканання як прэм'ер-міністрам, так і Прэзідэнтам краіны, як загадчыцай дзіцячага садка, так і рэктарам універсітэта. Таму мы патрабуем ад рэктара і ўсяго прафесарска-выкладчыцкага складу БДУ поўнага выканання «Закона аб мовах» і Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Патрабуем з 1 верасня 1995 года перавесці БДУ цалкам на беларускую мову навучання. БДУ можа і павінен стаць першынцам і флагманам адраджэння сістэмы нацыянальнай адукацыі — сапраўды Беларускім Нацыянальным Універсітэтам.

Сёлета 14 000 вучняў сярэдніх школ заканчваюць беларускую школу. Дайце ім магчымасць прадоўжыць навучанне ў Беларускім універсітэце на роднай мове.

Беларускі Нацыянальны Універсітэт — гэта сапраўдны падмурак Беларускай Дзяржавы.

Зварот падпісалі:

Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны, Гарадскі бацькоўскі камітэт беларускамоўных школ і класаў г.Менска, Менская гарадская Рада ТБМ імя Ф.Скарыны, Задзіночанне беларускіх студэнтаў БДУ, Свабодны прафсаюз студэнтаў БДУ, Свабодны прафсаюз педагогаў Беларусі, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Творчая суполка мастакоў «Пагоня», Згуртаванне беларускае шляхты, Краязнаўчае таварыства Беларусі, Беларускі Народны Фронт «Адраджэньне», Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада, Нацыянальна-дэмакратычная партыя Беларусі, Беларуская хрысціянска-дэмакратычная злучнасць, Жаночы хрысціянска-дэмакратычны рух Беларусі, Беларуская партыя Свабоды, Беларуская дэмакратычная арганізацыя ветэранаўСвабодны прафсаюз Беларусі, Мартыралог Беларусі, Менскі культурна-асветны цэнтр «Спадчына»

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **ПАЗАПРАШЭННЮ КІРАЎНІЦТВА КНР** адбыўся афіцыйны візіт Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі. Былі абмеркаваны пытанні беларуска-кітайскага супрацоўніцтва ў эканоміцы, навуцы, культуры і адукацыі.

○ ***АДБЫЎСЯ ВІЗІТ ВЯДОМАГА ГРАМАДСКАГА ДЗЕЯЧА Д.СОРАСА НА БЕЛАРУСЬ****, у час якога ён быў прыняты Прэзідэнтам Аляксандрам Лукашэнкам. На працягу амаль дзвюх гадзін абмяркоўваліся праблемы стварэння адкрытага грамадства, свабоды прэсы і іншыя пытанні. Аляксандр Лукашэнка запэўніў Д.Сораса ў тым, што на Беларусі будуць спрыяць дзейнасці фонду, і папрасіў прабачэння за дзеянні папярэдняга ўрада.*

○ **МІНІСТР ЗАМЕЖНЫХ СПРАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ УЛАДЗІМІР СЯНЬКО** у Брусэлі падпісаў натаўскую праграму «Партнёрства дзеля міру».

○ ***У БРЭСЦЕ СТВОРАНЫ ФОНД ТАДЭВУША КАСЦЮШКІ****, у які ўвайшлі краязнаўцы і гісторыкі, журналісты і пісьменнікі, рэстаўратары і работнікі вытворча-камерцыйных фірмаў. Асноўная мэта фонду — збор сродкаў на аднаўленне і ўпарадкаванне памятных мясцін, звязаных з жыццём і дзейнасцю славутага земляка.*

○ **У МЕНСКІМ ДОМЕ ЛІТАРАТАРА ПРАЙШЛІ ПАСЯДЖЭННІ СОЙМА БНФ «АДРАДЖЭНЬНЕ» І СОЙМА ПАРТЫІ БНФ**. Былі абмеркаваны арганізацыйныя, юрыдычныя і палітычныя пытанні, звязаныя з будучымі парламенцкімі выбарамі. У красавіку гэтага года плануюцца з'езды БНФ «Адраджэньне» і Партыі БНФ.

○ ***ПРЫ МІНІСТЭРСТВЕ ЗАМЕЖНЫХ СПРАЎ БЕЛАРУСІ*** *акрэдытаваны 47 карэспандэнтаў замежных сродкаў масавай інфармацыі.*

○ **ЗА ТРЫ ГАДЫ ЎЗНОС БЕЛАРУСІ** у бюджэт Арганізацыі Аб'яднаных Нацый зменшыцца на 42 працэнты, што складзе каля двух мільёнаў долараў.

Жыццё Таварыства

Галоўны накірунак — шырокая культурна-асветніцкая дзейнасць

З пасяджэння рэдакцыйнай калегіі

5 студзеня адбылося пашыранае пасяджэнне рэдакцыйнай калегіі «Нашага слова», у якім удзельнічалі сябры Сакратарыята ТБМ імя Ф.Скарыны. Абмяркоўвалі вынікі работы рэдакцыі за мінулы год і планы на 1995-ы.

Галоўны рэдактар «Нашага слова» Эрнэст Ялугін зрабіў кароткую справаздачу. Ён асобна акрэсліў тое, што пакуль не дазваляе рэдакцыі працаваць на поўную сілу. Рэдакцыя па-ранейшаму не мае ніякага ўласнага выдавецкага абсталявання. У сувязі з гэтым газета часам неаператыўна асвятляе важныя грамадскія падзеі.

Супрацоўнікі рэдакцыі Ірына Крэнь і Здзіслаў Сіцька дапоўнілі галоўнага рэдактара, пазнаёмілі са спецыфікай падрыхтоўкі матэрыялаў да публікацыі. Прадстаўнік Міністэрства культуры і друку, сябра рэдкалегіі Уладзімір Лямека паведаміў аб захадах па забеспячэнні дзяржаўнага фінансавання «Нашага слова» ў сёлетнім годзе.

Старшыня Таварыства Ніл Гілевіч акцэнтаваў увагу на тым, што рэдакцыйны калектыў, не зважаючы на вельмі неспрыяльныя ўмовы работы, устойліва выпускае змястоўную і карысную газету, цікавасць да якой узрастае. Газеце ТБМ імя Ф.Скарыны, працягваў ён, зусім не патрэбны матэрыялы сенсацыйныя, скандалы, іншыя падобныя атрыбуты, уласцівыя «жоўтай» прэсе, бо галоўны наш накірунак — шырокая культурна-асветніцкая дзейнасць у імя нацыянальнага Адраджэння роднай зямлі. Н.Гілевіч зрабіў канкрэтныя прапановы наконт паляпшэння вытворчых і матэрыяльных умоў работы калектыву «Нашага слова». У прыватнасці, прагучала: мэтазгодна, каб Сакратарыят ТБМ штоквартальна аказваў грашовую дапамогу супрацоўнікам рэдакцыі газеты «Наша слова», бо штатны заробак іх застаецца на нізкім узроўні.

У абмеркаванні задач, якія сёння стаяць перад газетай Таварыства, бралі ўдзел намеснікі старшыні ТБМ Яўген Цумараў і Зміцер Санько, сябра рэдкалегіі доктар філалагічных навук Генадзь Цыхун, іншыя сябры рэдкалегіі і Сакратарыята.

М.В.

ДАТЫ І ПАДЗЕІ Ў ЛЮТЫМ

1 лютага. 75 гадоў з дня выхаду першага нумара газеты «Савецкая Беларусь» (на беларускай мове апошні нумар выйшаў 21 сакавіка 1933 г.).

2 лютага. 90 гадоў з часу заснавання (1905) у в.Астрамечава Брэсцкага раёна бібліятэкі імя Ф.Ф.Паўленкава, адной з першых на Беларусі бясплатных народных бібліятэк.

3 лютага. 605 гадоў назад (1390) г.Брэст атрымаў магдэбургскае права.

4 лютага. 480 гадоў з дня нараджэння Мікалая Чорнага Радзівіла (1515—1565), дзяржаўнага дзеяча Вялікага Княства Літоўскага, старасты брэсцкага, ковенскага, барысаўскага, лютэраніна, з 1555 г. кальвініста, што выдаў на свой кошт Брэсцкую Біблію (1563); пры ім Нясвіж стаў цэнтрам кальвінізму ў Вялікім Княстве Літоўскім.

115 гадоў з дня нараджэння К.В.Квіткі (1880—1953), музыказнаўца-фалькларыста, збіральніка і даследчыка беларускіх народных песень.

6 лютага. Каля 530 гадоў назад нарадзіўся К.І.Астрожскі (каля 1460—1530); гетман Вялікага Княства Літоўскага, кашталян віленскі, ваявода трокскі, які ў вайне з крымскімі татарамі перамог больш як у 60 баях, у баі пад Оршай у 1514 г. перамог рускія войскі.

7 лютага. 70 гадоў з дня нараджэння А.С.Фядосіка, беларускага фалькларыста, доктара філалагічных навук.

9 лютага. 700 гадоў назад (1295) крыжакі напалі на Гродзенскую зямлю.

10 лютага. Каля 865 гадоў назад нарадзіўся Кірыла Тураўскі (каля 1130—каля 1182), выдатны дзеяч усходнеславянскай культуры — славуты пісьменнік-прапаведнік, царкоўны дзеяч, майстар аратарскай прозы.

12 лютага. 85 гадоў з дня (1810) першай беларускай вечарынкі ў Вільні.

13 лютага. 290 гадоў з дня нараджэння Ф.У.Радзівіл (1705—1735), польскай пісьменніцы, стваральніцы нясвіжскага прыдворнага тэатра.

16 лютага. 70 гадоў з дня нараджэння І.Я.Навуменкі, беларускага пісьменніка і літаратуразнаўца, акадэміка АН Беларусі.

70 гадоў з дня заснавання ў Менску Цэнтральнай бібліятэкі АН Беларусі.

22 лютага. 90 гадоў з дня нараджэння М.А.Аляхновіча (1905—1982); польскага мовазнаўца, даследчыка беларускай мовы і фалькларыстыкі.

23 лютага. 20 гадоў з дня адкрыцця ў Касцюковічах краязнаўчага музея.

24 лютага. 60 гадоў з дня нараджэння Р.І.Барадуліна, народнага паэта Беларусі.

26 лютага. 495 гадоў назад (1500) г.Браслаў атрымаў магдэбургскае права.

27 лютага. 60 гадоў з дня нараджэння Ф.Д.Клімчука, беларускага мовазнаўца, кандыдата філалагічных навук.

Меркаванні

Пра годнасць і гонар

Годнасць — найбольш высокая якасць чалавека, асобы, а таксама ўсведамленне гэтай якасці. Сваімі сумленнасцю, дабрадзейнасцю і дабрачыннасцю чалавек стварае ўласную асабістую годнасць сярод іншых. У сваю чаргу аб'яднаныя ў людскія супольнасці нацыянальныя дзяржавы фарміруюць годнасць усёй нацыі, якая павінна захоўвацца і множыцца наступнымі пакаленнямі.

Гонар — гэта грамадзянская або маральная годнасць, тое, што выклікае агульную павагу. Гонар нацыі — гэта сукупнасць матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей, створаных народам на этнічнай тэрыторыі пэўнай нацыянальнай дзяржавы. Маральны гонар нацыі павінен грунтавацца на павазе да іншых народаў. Нацыянальная фанабэрыстасць, прапаганда нацыянальнай выключнасці і перавагі не даюць сапраўднага гонару нацыі, якая адкрыта заяўляе аб сваёй «асаблівай гістарычнай місіі».

У мінулым стагоддзі К.Маркс і Ф.Энгельс убачылі, што «прывід блукае па Еўропе, прывід камунізму». У сваім катэхізісе — «Камуністычным маніфесце» яны распрацавалі маршрут трыумфальнага шэсця «прывіду» не толькі па Еўропе, а і па ўсёй планеце. Місію па расчысцы шляху для «прывіду» яны ўсклалі на пралетарыят. Але ж у апошняга ў адпаведнасці з вядомымі пастулатамі няма сваёй бацькаўшчыны, яго бацькаўшчына — увесь свет. Таму, маўляў, пралетарыят павінен руйнаваць нацыянальныя рамкі, разбураць нацыянальны гонар і нацыянальную годнасць, усталёўваючы новую, «пралетарскую годнасць», якая грунтуецца на... пралетарскай дыктатуры, а дакладней — на гвалце і насіллі...

Ажыццяўляць палажэнні «Маніфеста» пазней узяліся расійскія бальшавікі. Але, разбурыўшы «турму народаў» — Расійскую імперыю, яны пачалі будаваць новую, чырвоную турму, дзе бязлітасна, па-дзікунску ганьбавалі нацыянальны гонар, нацыянальную годнасць былых падняволеных нацый і народнасцей Расійскай імперыі. Пры гэтым бальшавікі крывадушна абяцалі ўсім народам «права на нацыянальнае вызначэнне аж да аддзялення». Але ніколі не выпускалі іх са сваіх задушлівых абдымкаў. Бальшавіцкія сатрапы на Беларусі — кнорыны, мяснікяны, іх хаўруснікі беспадстаўна даводзілі, што «беларуская дзяржаўнасць — гэта... выдумка буржуазных беларускіх інтэлігентаў-нацыяналістаў», што «этнаграфічныя прыкметы... Беларускага краю... могуць заўважыць пад мікраскопам толькі самыя ярыя беларускія нацыяналісты», што... «народныя масы Мінскай губерні амаль не чытаюць па-беларуску, ва ўсякім выпадку аддаюць перавагу рускім выданням». Гэта не толькі гістарычная фальсіфікацыя, а гвалтоўная знявага нашага нацыянальнага гонару, яўнае прыніжэнне нацыянальнай годнасці беларусаў, адкрытае аспрэчванне іх святога права на нацыянальнае самавызначэнне.

Калі па волі Крамля суседзі з Усходу і Захаду, кажучы словамі паэта-пакутніка Алеся Дудара, «Пасеклі наш край папалам», пачалося татальнае вытручванне нацыянальнага гонару беларускай нацыі, ахайванне нашых нацыянальных святынь — матчынай мовы, нацыянальнай культуры, гістарычнай спадчыны. Беларуская нацыя не прызнавалася за самастойную гістарычную супольнасць, а толькі ў якасці «галіны адзінага рускага кораня». Фальсіфікатары гісторыі нават і чуць не жадалі, што Беларусь — гэта самастойнае дрэва. Яно вырасла з уласных каранёў — крывічоў, дрыгавічоў, радзімічаў, палачан, якія спрадвеку жылі на этнічных землях сучаснай Беларусі. Гэтае дрэва захавала сваю адметнасць праз стагоддзі.

У той час, калі бальшавікі ў БССР «гулялі» ў беларусізацыю, у Заходняй Беларусі дзяржаўныя дзеячы Польшчы не хавалі ўласных паланізатарскіх задум. Так, былы заходнебеларускі сенатар у Сойме Васіль Рагуля згадвае, што прэм'ер-міністр Скульскі ў 1922 годзе цынічна заявіў у парламенце, што праз пяцьдзесят год ніякіх беларусаў у Польшчы не будзе, а ўсіх беларусаў у Польшчы можна будзе пасадзіць на адной канапцы. Ход гістарычных падзей паказаў, што гэта не пустыя словы. Напрыклад, з чатырохсот беларускіх школ, якія працавалі ў Заходняй Беларусі ў 1920 годзе, праз шэсць гадоў не засталося ніводнай, у 1936 годзе цалкам забаранілі выкладаць беларускую мову. У 1937—1938 гадах былі ліквідаваны ўсе культурна-асветніцкія беларускія суполкі і арганізацыі. Такі «плён» панавання Польшчы на тэрыторыі Заходняй Беларусі...

Дарэчы, у дваццатыя гады беларускія сенатары і паслы ў Сойме палка адстойвалі нацыянальны гонар і нацыянальную годнасць беларусаў. Сваімі палымянымі прамовамі ў польскім парламенце, заклікамі на перадвыбарчых мітынгах яны абуджалі нацыянальную свядомасць беларусаў. Іх самаахвярная праца на карысць беларускага народа прынесла свой плён: беларускі народ абудзіўся, аб чым сведчыць небывалы колькасны рост «Грамады», якая стала буйнейшай партыяй у тагачаснай Еўропе — 120 тысяч чалавек! Калі б не авантурныя вычынкі ЦК КПЗБ і ЦК КПБ, якія, выконваючы загад з Крамля, падштурхнулі «Грамаду» на «рэвалюцыйны шлях», то вельмі магчыма, што падзеі ў Заходняй Беларусі развіваліся б зусім інакш.

Такім чынам, нашы суседзі з Усходу і Захаду, спаборнічаючы паміж сабой, руйнавалі нацыянальны гонар беларусаў, ганьбавалі нашу нацыянальную годнасць, культывуючы пустазелле нацыянальнага нігілізму, вытручваючы са свядомасці беларусаў усё нацыянальнае.

Як вядома, нацыянальны гонар і нацыянальная годнасць мацуюць імунную сістэму нацыі, засцерагаюць яе супраць пранікнення віруса манкуртства, даюць адпор вялікадзяржаўнаму шавінізму, які вісіць Дамоклавым мячом над невялікімі нацыянальнымі дзяржавамі. Зараз у Рэспубліцы Беларусь асноўнай небяспекай для нацыянальнага Адраджэння з'яўляюцца праімперскія сілы, якія групуюцца пад чырвонымі штандарамі, пад сцягамі з двухгаловым арлом. Гэта сімбіёз бальшавікоў, розных «саюзаў», славянасаборцаў ды ім падобных. Фактычна гэта пятая калона на Беларусі, мэта якой падрыхтаваць анексію нашай Бацькаўшчыны. На жаль, прадстаўнікі ўладных структур упарта не заўважаюць актывізацыі антыадраджэнцкіх сіл, якія ўяўляюць сабой рэальную небяспеку суверэннаму існаванню нашай дзяржавы.

Не існуе паняццяў нацыянальнага гонару і нацыянальнай годнасці для тых «народных выбраннікаў», якія сваімі выпадамі супраць здаровых патрыятычных сіл толькі ганьбяць нацыянальную годнасць беларусаў. Ахайваючы нацыянальную сімволіку і гістарычную спадчыну, яны дыскрэдытуюць нашу Бацькаўшчыну перад міжнароднай супольнасцю. Бо хто ж будзе паважаць дзяржаву, кіраўнікі якой пазбаўлены ўласнай нацыянальнай годнасці? Перад усімі свядомымі беларусамі зараз стаіць стратэгічная мэта — аб'яднаць свае шэрагі ў адзіную маналітную палітычную плынь, каб на вясенніх выбарах у Вярхоўную Раду выбраць нацыянальна свядомых, сумленных, кампетэнтных, адданых сваёй Бацькаўшчыне парламентарыяў, якія ніколі не зганьбяць нацыянальнага гонару і нацыянальнай годнасці беларусаў.

Васіль СОКАЛ.

РЭХА — РЭХА

Дзякуем за калядны падарунак!

Нашы сталыя чытачы добра знаёмы з цікавымі публікацыямі Пятруся Капчыка — беларуса, які ўжо даволі даўно жыве ва ўкраінскім горадзе Ізяславе. Нагадаем, што ў мясцовай школе, дзе сп.Капчык працуе, ён стварыў гурток беларускай культуры «Зорка Венера» і адразу ж са старонак «Нашага слова» звярнуўся да землякоў з просьбай дасылаць гуртку беларускамоўныя выданні, сувеніры. Просьба суайчынніка не засталася незаўважанай, некаторыя грамадзяне Беларусі адгукнуліся на яе. Пра адзін з такіх выпадкаў і паведамляецца ў допісе ізяслаўскага карэспандэнта. Але аўтар тут закранае вострыя і набалелыя праблемы сучаснага жыцця Рэспублікі Беларусь, якія бачацца нават здалёк.

Напярэдадні Новага года на маё імя прыйшла пасылка з Менска ад спадароў Зміцера Цехановіча і Андруся Падлескага для гуртка беларускай культуры «Зорка Венера». Не магу перадаць той радасці, якая ахапіла гуртакоўцаў, калі мы распакавалі пасылку: дзіцячыя кнігі, цудоўныя паштоўкі, творы Уладзіміра Караткевіча і Леаніда Дайнекі, кнігі серыі «Наш вечны зніч», касеты з беларускай музыкай (Данчык са Злучаных Штатаў Амерыкі, нязгасныя зоркі беларускага музычнага мастацтва Забэйда-Суміцкі і Александроўская, гурт «Бяседа», сучасныя беларускія эстрадныя песні, касета са старажытнай беларускай музыкай — творы Ельскага, Радзівіла, Марцынкевіча, Агінскага). З вялікай асалодай мы слухалі гэтае багацце беларускага народа, створанае на працягу некалькіх стагоддзяў. Многае нават я — ураджэнец Беларусі, сам чую ўпершыню, не гаворачы ўжо пра дзяцей, якія нарадзіліся і жывуць у Ізяславе.

Калядны падарунак спадароў Зміцера і Андруся падтрымаў маю веру ў беларускае Адраджэнне, на якое апошнім часам ажыццёўлена масіраванае наступленне ўсіх антыбеларускіх сіл (рэзкія выпады супраць дзяржаўнай мовы Прэзідэнта А.Лукашэнкі, патрабаванні «двухмоўя» рознымі «саборамі», дамаганні змены дзяржаўнай нацыянальнай сімволікі, хваля гэтак званых бацькоўскіх «бунтаў» супраць беларускіх школ і класаў. Дарэчы, патрыятычная Украіна ад усяго гэтага прыйшла ў шок, бо тут падобнае адбыцца проста не магло, хаця рускіх пражывае звыш 10 мільёнаў, не кажучы пра астатніх «рускамоўных». На Украіне дзяржаўнай мовай з'яўляецца ўкраінская мова. Тут і прэзідэнт Кучма, і прэм'ер-міністр Масол, і ўсе астатнія сябры яго кабінета прылюдна размаўляюць толькі па-украінску. Думаю, што ў Беларусі бачылі рэпартаж з Будапешта аб сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў, дзе выступалі Лукашэнка, казахскі прэзідэнт Назарбаеў і Кучма. Першы і другі гаварылі не на сваіх родных мовах, а па-руску, Кучма ж — па-ўкраінску. Па-ўкраінску выступаў ён і ў час візітаў у Канаду і ЗША. Вось які прыклад стаўлення да дзяржаўнай мовы першай асобы дзяржавы: паўсюль, дзе б ён ні з'яўляўся, з ягоных вуснаў гучыць украінская мова, бо ён — прэзідэнт Украіны. Да слова, у нашым заканадаўстве запісана: «Прэзідэнтам Украіны можа быць яе грамадзянін, які валодае дзяржаўнай (украінскай) мовай». І зараз, калі ў Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь рыхтуецца «Закон аб Прэзідэнце», варта было б там адзначыць, што Прэзідэнтам Беларусі можа быць асоба, якая дасканала валодае беларускай мовай і карыстаецца ёю ў сваёй працоўнай дзейнасці.

Няхай даруюць мне чытачы за пэўнае адступленне ад тэмы. Але не змог утрымацца, каб не сказаць некалькі слоў па праблеме, якая мяне вельмі хвалюе. Нічога тут дзіўнага, на Беларусі я нарадзіўся, вучыўся, там засвоіў такую мілагучную, спеўную мову, якая зараз апынулася ў смяротнай небяспецы... Пасылка ад невядомых мне спадароў сведчыць, што ёсць сапраўдныя беларускія патрыёты на маёй Бацькаўшчыне. Дык жа дзякуй вам, спадары, за тое, што сваім падарункам вы ўдыхнулі ў мяне новы струмень надзеі на светлую будучыню Беларусі. Найлепшыя пажаданні ўсім сябрам і прыхільнікам Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны ад гурткоўцаў ізяслаўскай «Зоркі Венеры».

Жыве Беларусь!

Пятрусь КАПЧЫК, філолаг, выкладчык рускай і польскай моў сярэдняй школы № 1 г.Ізяслава, кіраўнік куртка беларускай культуры «Зорка Венера». Украіна.

Уражанні

Мікола КАПЫЛОВІЧ

ПАЧУТАЕ І ЎБАЧАНАЕ

Удваіх

— Я не адна жыву ў хаце. З радзівам. Яно мяне і будзіць і спаць кладзе. І кожны раз гаворыць: цёпла ці холадна на дварэ. Радзьва для мяне — жывы чалавек. Я з ім гамонку вяду, песні спяваю. І вельмі баюся, каб яно не сапсавалася, бо ўся хата мая аглухне. Жыць буду, як у магіле.

Памёр бы дурнем

— Калі мяне арыштавалі, маці моцна плакала, даючы мне ў рукі Біблію: «Вазьмі, сынок, з ёю бяду будзе лягчэй агараць». Не паслухаў яе, схапіў іншую біблію — «Краткий курс истории ВКП(б)». Бо бязбожнікам быў. І гарачым бальшавіком. Прывялі мяне да следчага. Той зірнуў на тоўстую кнігу, якую я трымаў у руцэ, ды як урэжа зняnaцку мне па зубах: «Ты — вораг партыі, а тут пад вернага ленінца маскіруешся?!» Адабраў кнігу і кулакамі, нагамі такую правёў са мною «палітгутарку», што веру ў партыю ў мяне як рукою зняло. За гэта, зрэшты, дзякуй яму: памёр бы дурнем.

«Лёд крануўся»

— Было гэта з чвэрць стагоддзя назад. Сябра ў мяне быў. Жыў у Мазыры. Хата яго стаяла на самым беразе Прыпяці. Сабраўся я неяк зімою да яго ў госці. Выпілі па чарцы. Кажу сябру: «Калі вясною пачне крануцца лёд, то абавязкова мне адразу паведамі. Вельмі хачу на крыгаход паглядзець». А праз колькі часу паштарка прыносіць мне тэлеграму. Тэкст — у адзін радок: «Лёд крануўся». Паехаў. Заходжу да сябра ў знаёмую хату. Гляджу: той нейкі ўспалоханы, устрывожаны. Нават не прывітаўся са мною. «Што здарылася?» — пытаюся я. «Толькі што з КДБ выпусцілі, — адказвае. — На допыт выклікалі. Цікавіліся поўным зместам «шыфроўкі»: «Лёд крануўся»!

Морж

— Быў у нас сакратар райкама. Тоўсты, мардаты, вусаты. І людзі адразу прысабачылі яму мянушку. «Маржом» пачалі называць. Ён і сапраўды быў вельмі падобны на гэтую марскую жывёліну. Не ішоў па вуліцы, а плыў, пакалыхваючы вялізным сваім жыватом, а рукамі, нібы тымі ластамі, паветра пад сябе падграбаў.

На павадку

— Я і цяпер гляджу на тэлефонны шнур, як, даруйце, на той сабачы павадок. Чаму? Тэлефануюць, бывала, з абкама: «Колькі гурткоў палітасветы ўжо створана ў вашым раёне? Колькі лекцый прачытана?» Давай, маўляў, як трэба наладжвай па раёне сваю брахалаўку: гаў ды гаў. І цяпер мне здаецца, што тады на мяне, як на сабаку, надзявалі ашыйнік, а павадок ад яго недзе наверсе моцна трымалі.

У газетах

Нацыянальная ідэя — шлях да выратавання

Як вядома, прэса трывала лічыцца своеасаблівым люстэркам любога грамадства. Прычым ступень яго дакладнасці значна вышэй там, дзе журналісты вызвалены ад бясконцых путаў і цугляў, уласцівых таталітарным рэжымам. Таму ў вольным свеце незалежныя сродкі масавай інфармацыі не выпадкова называюць «чацвёртай уладай». І хоць наша сённяшняя дэмакратычная прэса робіць толькі першыя крокі ў згаданым накірунку, яна на вачах ператвараецца ў аўтарытэтны грамадскі барометр, які карыстаецца шырокім даверам. Добры тут прыклад — «Народная газета», якая за кароткі час на папулярнасці змагла далёка абагнаць усе іншыя перыядычныя выданні.

Напярэдадні праваслаўных Каляд «Народная газета» пад агульнай назвай "Сэрца чуе небяспеку" апублікавала вялікую падборку чытацкіх допісаў у рэдакцыю. Іх аўтараў яднае пачуццё небяспекі, якая зараз пагрозліва навісла над свабодай і незалежнасцю Бацькаўшчыны. Гэтых грамадзян да болю непакоіць тое, што ў рэспубліцы адкрыта ўзнялі галаву варожыя, антыбеларускія сілы. Апошнія публічна заклікаюць да ліквідацыі нашай дзяржавы, да перагляду беларускай дзяржаўнай сімволікі, усяляк бэсцяць дзяржаўную мову, усю нацыянальную культуру.

У абарону гістарычнага беларускага герба «Пагоня» і нашага бел-чырвона-белага сцяга выступіла група жыхароў вёскі Дуброва Светлагорскага раёна. А Валянціна Русаковіч з Ліды ў сваім ліcце робіць высновы: «Хто размаўляе на чужой мове, той жыве чужым розумам». У падборцы таксама друкуецца інфармацыйнае паведамленне аб стварэнні шэрагам грамадскіх арганізацый (сярод іх — і ТБМ імя Ф.Скарыны) Каардынацыйнага камітэта па абароне беларускай мовы, калектыўны ліст грамадзян Кастрычніцкага раёна Менска (падпісалі 55 чалавек), якія патрабуюць ад Прэзідэнта спыніць знявагу роднага слова і дыскрымінацыю беларускамоўнага насельніцтва. Асаблівай увагі тут заслугоўвае допіс групы жыхароў Верхнядзвінска «Мы — за глыбінныя асновы нацыянальнай дзяржавы». Аўтары пераканаы, што толькі нацыянальная беларуская ідэя з'яўляецца галоўнай і адзінай выратавальнай сілай, якая здольна вывесці нашу краіну з сучаснага глыбокага і ўсеахопнага крызісу. Яны падкрэсліваюць: толькі нацыянальная ідэя дасць мэту і сэнс жыцця цяперашнім і наступным пакаленням Бацькаўшчыны.

М.В.

Беларускае «сэрца» і нямецкае «Herz» аднаго кораня

Гутарка з кандыдатам філалагічных навук, выкладчыкам Менскага лінгвістычнага універсітэта Г.А.Скакун

— Галіна Аляксееўна, вядома, што нямецкая мова адносіцца да ліку найбольш распаўсюджаных у свеце. Больш за сто мільёнаў на зямным шары называюць яе роднай, а статус дзяржаўнай яна мае ў чатырох краінах: ФРГ, Аўстрыі, Швейцарыі, Ліхтэнштэйн. Здаецца, расце цікавасць да яе і ў нас на Беларусі?

— Безумоўна. І гэта тлумачыцца цэлым шэрагам прычын рознага характару. У нашай рэспубліцы ёсць дастаткова шырокія магчымасці для вывучэння нямецкай мовы — ад атрымання спецыяльнай адукацыі ў дзяржаўным лінгвістычным універсітэце, які мае багаты вопыт, кваліфікаваныя кадры і добрую матэрыяльную базу, да заняткаў на курсах рознага ўзроўню і якасці. Хацелася б спадзявацца, што ў гэтую работу ў бліжэйшы час уключыцца таксама і Інстытут імя Гётэ — нямецкі культурны цэнтр, які фактычна ўжо паўгода працуе ў Менску, але афіцыйна пакуль што не адкрыты.

— Зрабіце невялікі экскурс у гісторыю нямецкай мовы. У чым яе адметнасць? Як яна развівалася?

— Чытачу, які хоць трошкі займаўся лінгвістыкай, павінна быць вядома, што нямецкая мова і наша беларуская развіліся з адной крыніцы, паколькі яны абедзве адносяцца да ліку індаеўрапейскіх моў. Аднак, не ведаючы заканамернасцей фанетычных змяненняў і развіцця граматычнага ладу абедзвюх моў, цяжка сабе ўявіць, што, напрыклад, беларускае «сэрца», «сеяць», «тры» і адпаведна нямецкае «Herz», «säen», «drei» — гэта вынік развіцця адных і тых жа старажытных слоў. Такіх прыкладаў можна прывесці вельмі шмат. Вучоныя мяркуюць, што станаўленне германскай прамовы на аснове дагерманскіх дыялектаў індаеўрапейскай мовы ажыццяўляліся на працягу апошніх двух тысячагоддзяў да нашай эры. Потым разыходжанні паміж дыялектамі асобных германскіх плямёнаў настолькі паглыбляюцца, што ўжо ў сярэдзіне першага тысячагоддзя нашай эры такія дыялекты, як баварскі, франкскі, моцна адрозніваюцца, напрыклад, ад дыялектаў паўночных германцаў. Прыкладна ў пачатку VIII стагоддзя нашай эры шмат якія асобныя плямёны франкскай дзяржавы асэнсавалі сваю ўласную моўную агульнасць.

— Вядома, што якраз у гэты час з'явіліся першыя вядомыя літаратурныя помнікі, галоўным чынам слоўнікі, лацінскія тэксты, а таксама падрадкоўныя пераклады. Які ўплыў на мову германцаў аказала лаціна, а таксама Рымская імперыя?

— Першым перакладчыкам даводзілася вырашаць цяжкую задачу перадаць змест, які быў выкладзены на высокаразвітай лацінскай мове з яе багатым слоўнікам і дакладна рэгламентаваным сінтаксісам з дапамогай сродкаў, якія мелі розныя старажытнаверхненямецкія дыялекты, якія не вызначаліся ні пэўнымі граматычнымі правіламі, ні лексічнай разнастайнасцю. Таму натуральна, што развіццё пісьмовай нямецкай мовы ў яе ранні перыяд знаходзілася пад пэўным уплывам лаціны. Гэта знайшло адлюстраванне, у прыватнасці, ва ўзбагачэнні старажытнаверхненямецкага слоўніка, як «чыстымі» запазычаннямі з лацінскай (напрыклад, Altar, Chor, Messe, Kapelle, Schule), так і калькамі (напрыклад, лацінскае con-scient-ia — нямецкае Ge-wissen) для абазначэння шматлікіх з'яў.

Аднак тут неабходна адзначыць, што рабіць высновы аб тым, якой была нямецкая мова першых перыядаў яе развіцця, можна толькі па пісьмовых помніках, а да нашых дзён дайшла толькі іх вельмі нязначная частка. Таму неабходна ўлічваць спецыфіку як ідыялекта (індывідуальных моўных асаблівасцей) перакладчыка, так і яго дыялекта.

— А ці існавала ў сярэдневеччы агульная літаратурная мова?

— Адназначнага адказу на гэтае пытанне няма. Аднак большасць вядомых германістаў лічыць, што не існавала. Пачынаючы з XII стагоддзя нямецкамоўныя тэрыторыі значна пашыраюцца, асабліва ва ўсходнім накірунку. Да гэтага часу германскія плямёны ўжо зніклі з гістарычнай арэны; ім на змену прыйшлі герцагствы, графствы і г.д. Насельніцтва гэтых невялікіх дзяржаўна-палітычных і царкоўна-прававых структур, якія характарызуюцца, з аднаго боку, іерархічнай узаемападпарадкавальнасцю, а з другога — дастатковай незалежнасцю ад цэнтральнай імператарскай улады, карыстаецца дыялектам сваёй маленькай дзяржавы, у значнай ступені абасобленай. Для паэтычнай мовы становіцца ўжо характэрнай пэўная уніфікацыя, дыялектныя асаблівасці некалькі сціраюцца, таму што паэты, вандроўныя спевакі не абмяжоўваюцца выкананнем сваіх песень на радзіме і іх мова ўбірае ў сябе рысы іншых дыялектаў, але ў цэлым літаратурныя помнікі адлюстроўваюць асаблівасці дыялекта аўтараў. У XII стагоддзі ў Германіі пачынае развівацца літаратура на нямецкай мове — рыцарская паэзія. Рыцарская культура ў цэлым прыйшла ў Германію з Францыі, а разам з ёй у сярэдневерхненямецкія дыялекты пачалі пра-нікаць запазычанні з французскай мовы. У адрозненне ад лацінскіх запазычанняў большасць з іх аказаліся недаўгавечнымі і зніклі разам з паняццем рыцарскай культуры. І толькі адносна малая іх колькасць цяпер уваходзіць у слоўнікавы склад су-часнай нямецкай мовы. Дарэчы, іх аналагі ёсць у беларускай мове: Abenteuer — авантура, Turnier — турнір, Flöte — флейта і г.д.

— Як узаемадзейнічаюць паміж сабой дыялекты і літаратурная нямецкая мова?

— Пачынаючы з XIV стагоддзя ўмацоўваюцца пазіцыі нямецкай мовы як мовы дзелавых зносін. Яна выцясняе лацінскую мову з ужытку ў імператарскай і княжацкіх канцылярыях. Трэба сказаць, што вялікі ўплыў на развіццё нямецкай мовы зрабіў росквіт гарадоў. Гарадскія мовы развіваліся і функцыяніравалі разам з сялянскімі дыялектамі. Найбольш вялікія і аўтарытэтныя гарады робяць значны ўплыў на мову дзелавых зносін. Імперская канцылярыя ў Празе была зроблена першая свядомая спроба уніфікаваць мову. Асновай для будучай адзінай нацыянальнай мовы паслужылі перш за ўсё сярэдненямецкія, у прыватнасці, усходнесярэдненямецкія дыялекты, аднак урэшце яна ўяўляе сабой вынік узаемадзеяння дыялектаў, якія розняцца на месцазнаходжанні і ў часе. Рашучую ролю ў яе фарміраванні адыграў рух рэфарматараў, і ў першую чаргу дзейнасць Марціна Лютэра. Ён пераклаў Біблію на нямецкую мову, пры гэтым абапіраючыся на свой родны мейсенскі дыялект (Лютэр выкарыстоўваў яго слоўнік і асаблівасці вымаўлення) і на мову імперскай саксонскай канцылярыі, на якой, па яго словах, пісалі «усе імперскія гарады і нямецкія двары». Замацаваная Лютэрам пісьмовая норма нацыянальнай мовы распаўсюдзілася спачатку на захадзе і ў цэнтральнай частцы нямецкіх тэрыторый. У цэлым жа яе распаўсюджванне завяршаецца толькі пад канец XVIII стагоддзя.

— На працягу гэтага часу нямецкая мова неаднаразова адчувае ўплыў з боку іншых моў.

— Можна сказаць увесь час. Напрыклад, у XVI стагоддзі ў мове гандлю з'яўляюцца італьянскія запазычанні (Kredit, Kapital), у той жа час мова мастацтва ўзбагачаецца запазычаннямі з італьянскай, найменнямі тыпу Alt, Tenor, запазычваюцца кулінарныя паняцці (Makkaroni, Marzipan) і будаўнічыя тэрміны (Fundament, Portal). Вялікі ўплыў на слоўнікавы склад нямецкай мовы зрабіла французская рэвалюцыя, што адлюстравалася ў з'яўленні такіх палітычных тэрмінаў, як Konstitution, Monarchie, Komitee, Revolution. У мову палітыкі ўвайшоў цэлы шэраг англійскіх запазычанняў (Parlament, Präsident, Opposition). Плыні запазычанняў заўсёды былі звязаны з тымі ці іншымі важнымі з'явамі ў грамадскім жыцці і эканоміцы, развіццём тэхнікі і навукі.

— Ці сустракаюцца зараз дыялекты нямецкай мовы ў чыстым выглядзе?

— Практычна не. Тым не менш, калі размаўляем з выхадцамі з таго ці іншага рэгіёна, нярэдка па асаблівасцях вымаўлення, па некаторых лексічных адзінках можна вызначыць родны дыялект субяседніка. І гэтыя асаблівасці праяўляюцца ў большай ці меншай ступені ў залежнасці ад таго, наколькі адукаваны чалавек, з кім ён размаўляе (з афіцыйнымі асобамі, з роднымі), і ад іншых фактараў. Аднак гэтыя асаблівасці не замінаюць разуменню дыялектна афарбаванай мовы, паколькі кожны носьбіт мовы выкарыстоўвае яго агульнанацыянальны варыянт.

— А як развіваліся арфаграфічныя нормы нямецкай мовы?

— На працягу развіцця нямецкай мовы яе арфаграфічныя нормы неаднаразова мяняліся. Напісанне далёка не заўсёды адэкватна вымаўленню. Цяпер рыхтуецца рэформа нямецкага правапісу, у выніку якой яно павінна значна спрасціцца, што, безумоўна, палегчыць вывучэнне пісьмовай мовы.

— Вашы пажаданні тым, хто збіраецца вывучаць нямецкую мову.

— Найперш выбраць добры падручнік для пачынаючых або тых, хто хоча вывучаць мову самастойна, добрыя курсы нямецкай мовы (найлепш пры гуманітарных навучальных установах, якія маюць свае традыцыі выкладання мовы). Не баяцца цяжкасцей, якія непазбежны пры вывучэнні любой замежнай мовы, імкнуцца рэалізаваць свае моўныя навыкі па меры іх набыцця, не адкладваць гэта да тых часоў, калі вы будзеце валодаць мовай у дасканаласці.

Распытвала Любоў БАРШЧЭЎСКАЯ.

Айцец Антон Неманцэвіч

Антон Неманцэвіч пэўны час займаў кіруючае становішча ў Беларускай грэка-каталіцкай (уніяцкай) царкве — быў першым беларускім экзархам і да таго ж шчырым патрыётам Бацькаўшчыны. Дадзены жыццяпіс айца Антонія напісаны вядомым дзеячам Беларускай царквы на эміграцыі Львом Гарошкам (часопіс «Божы шлях», Парыж, 1956 г.). Друкуецца са скарачэннямі.

Радзіўся Антон Неманцэвіч 8 лютага 1893 г. у набожнай беларускай каталіцкай сям'і на Беласточчыне. Атрымаў першую асвету ў Саколцы, а потым у Віленскай каталіцкай духоўнай семінарыі, ён у 1914 г. паступіў у Пецярбургскую духоўную каталіцкую акадэмію і там адразу увайшоў у склад Беларускага гуртка, які існаваў у акадэміі ад 1912 г. Удзельнічаў таксама ў гуртку Беларускай народнай асветы, якім кіраваў праф. Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Гэтая праца значна ўзмацніла ягоную беларускую нацыянальную свядомасць. Па-за навукаю ў акадэміі ён цікавіўся гісторыяй Беларусі, асабліва гісторыяй уніяцкай царквы, маючы да гэтага багаты матэрыял у бібліятэцы гуртка і асабліва ў бібліятэцы акадэміі. Для сяброў гуртка ён чытаў рэферат аб уніяцкім руху на Беларусі.

Акадэмічныя студыі а.Антон закончыў у 1918 годзе. Душпастырскую працу распачаў вікарыем пры парафіі св.Кацярыны ў Петраградзе. Гэта быў вельмі неспакойны час і яму не раз прыходзілася адлучвацца з свае парафіі.

У 1.921 г. а.Антон першы раз трапіў у савецкую турму. З петраградскае турмы яго перавезлі ў маскоўскую і там вызвалілі, але не надоўга. Падчас кароткага прабывання на волі ў Маскве а.Антон быў назначаны вікарыем міжнароднае каталіцкае парафіі апосталаў Пятра і Паўла. Гэта быў час, калі бальшавікі часта ладзілі дыспуты на рэлігійныя тэмы. Аднойчы на такім дыспуце выступаў у ліку іншых тагачасны камісар асветы Луначарскі. Супраць савецкіх агітатараў выступаў а.Антон супольна з праваслаўным святаром а.А.Баярскім, і так яны ўдала перамаглі бальшавіцкіх бязбожных агітатараў, што ў зале доўга не змаўкалі гучныя воплескі прызнання. Пасля дыспуту адзін бальшавіцкі агітатар дакараў а.Баярскага: «Чаму вы выступілі разам з каталіцкім святаром, калі вы між сабою таксама ведзяце барацьбу?!» На гэта а.Баярскі адказаў: «Праўда, мы між сабою спрачаемся, але гэта наша сямейная справа. Калі ж мы бачым супольнага ворага, дык да барацьбы з ім выступаем разам».

І вось гэтае знаходжанне супольнасці стала істотнай адзнакай дзейнасці а.Антона, асабліва ў далейшым перыядзе.

Летам 1923 г. ён зноў трапіў у турму і гэтым разам да пачатку 1925 г. Затым быў перавезены ў Польшчу, якая абмяняла палітычных вязняў на святароў. У тым жа 1925 г. паехаў у Рым працягваць вучобу. Там пры Усходнім інстытуце ён вывучаў багаслоўе і здабыў тытул доктара. Дысертацыю пісаў на тэму: «Бальшавіцкае заканадаўства ў Расіі адносна рэлігійнага і маральнага ўзгадавання дзяцей у параўнанні да божага права, натуральнага і аб'яўленага». Абарона дысертацыі адбылася 2 ліпеня 1927 г.

Падчас сваёй вучобы а.Антон пазнаёміўся бліжэй з айцамі езуітамі, якія кіравалі інстытутам і ў якім часта вяліся гутаркі аб Альбертыне каля Слоніма, дзе ў 1924 г. быў адчынены кляштар айцоў езуітаў усходняга абраду і навіцыят[1].

Вярнуўшыся з Рыма ў Заходнюю Беларусь, а.Антон уключаецца актыўна ў рэлігійную працу і адразу пераконваецца, што яна можа быць шмат больш карыснаю для Каталіцкай царквы і беларускага народа, калі будзе весціся ў нейкай арганізаванай форме і з адпаведнымі кадрамі духавенства. Бачачы, што ў Альбертыне плануецца гэткая праца, ён паступае 13.9.1929 г. у езуіцкі навіцыят у Альбертыне і прымае ўсходні абрад.

Па адбыцці навіцыяту ён становіцца парахам[2] усходнекаталіцкае парафіі ў Альбертыне і арганізуе адначасна выданне беларускага рэлігійнага часопіса «Да злучэння», першы нумар якога выйшаў у студзені 1932 г. Большую частку артыкулаў прыходзілася пісаць самому рэдактару. Толькі некаторыя артыкулы ён падпісваў сваім прозвішчам, часцей сустракаецца ягоны подпіс а.Антоні і псеўданім Злучэнец. Маючы шмат турбот з рэдагаваннем і выдаваннем часопіса, ён знаходзіў яшчэ час, каб напісаць артыкулы для іншых беларускіх выданняў і ў Беларускі каляндар. Узровень артыкулаў а.Антона быў прыстасаваны да шырокага кола чытачоў.

Летам 1932 г. у Пінску адбыўся 3-ці уніяцкі з'езд, на які быў запрошаны а.Антон — ён меўся чытаць па-беларуску рэферат. За пару дзён да адкрыцця з'езда, калі ўжо рэферат быў гатовы, яму было загадана перарлумачыць яго на польскую мову. Гэтым фактам а.Антон быў так абураны, што больш ніколі не прымаў удзелу ва уніяцкіх канферэнцыях.

У жніўні 1933 г. яго пераводзяць з Альбертына ў Сынкавічы, а ў наступным годзе ў Дубна на становішча прафесара пастырскага багаслоўя ў Папскай семінарыі, пакідаючы яго і далей рэдактарам «Да злучэння».

Падчас летніх вакацый ён часта гасцяваў у беларускіх усходнекаталіцкіх парафіях, гаворачы там казанні на беларускай мове.

Тым часам умовы рэлігійнай працы станавіліся ўсё цяжэйшымі і цяжэйшымі. У 1938 г. быў спынены выхад часопіса «Да злучэння» толькі таму, што ён выдаваўся па-беларуску. Альбертынскі манастыр быў заўсёды абстаўлены шпікамі, якія сачылі за кожным, хто туды прыязджаў, а некаторых наведвальнікаў паліцыя затрымоўвала і пасля допытаў у Слоніме адсылала дахаты з перасцярогаю больш не паказвацца ў Альбертыне.

Націск польскае адміністрацыі, напады польскае шавіністычнае прэсы і незакілзаны разгул паліцыі часта прымалі такі варожы характар, скіраваны супраць уніяцкай царквы і вернікаў, што аднойчы апостальскі нунцый заявіў падсакратару стану ў Варшаве: «На абшарах Усходніх Крэсаў пануе стан рэлігійнага праследавання. Аднак у гэтых цяжкіх умовах а.Антон не апускаў бездапаможна рук. На пачатку 1939 г. ён арганізуе ў Варшаве выданне новага беларускага часопіса «Злучэнне». Шмат памаглі яму ў рэдакцыйнай працы студэнты-беларусы. Варта заўважыць, што яны амаль усе былі праваслаўнымі. Выданне новага часопіса спыніла Другая сусветная вайна.

І так цяжкая рэлігійная праца стала яшчэ цяжэйшай ад верасня 1939 г., калі Заходняя Беларусь увайшла ў склад БССР. Адразу частка ўсходнекаталіцкіх парафій была зліквідавана, а другая частка была пад пагрозай ліквідацыі ў сувязі з немагчымасцю сплачваць вялікія падаткі. Але ў гэтых цяжкіх умовах а.Антон не спыняе сваёй дзейнасці. Ён, ведаючы, што Львоўскі ўкраінскі мітрапаліт Андрэй Шаптыцкі меў ад папы Пія X яшчэ 18.2.1908 г. спецыяльныя паўнамоцтвы адносна ўсяго абшару Расейскай імперыі, уваходзіць з ім у бліжэйшы кантакт і даведваецца аб ягоных намерах скарыстаць тыя паўнамоцтвы. У траўні 1940 г. мітрапаліт Шаптыцкі стварыў чатыры ўсходнекаталіцкія экзархаты, між якімі таксама Беларускі экзархат. назначаючы экзархам а.Антона Неманцэвіча.

Новае становішча а.Антона было спалучана не толькі з вялікімі цяжкасцямі, але вымагала таксама заўсёднае гатоўнасці да найбольшых ахвяр. На гэткую ж небяспеку мусілі быць гатовымі ўсе супрацоўнікі. На ўсякі выпадак ён адразу назначыў сабе двух намеснікаў і адбыў з імі кароткую нараду. Гэта была першая нарада Беларускага ўсходнекаталіцкага Экзархата. Адбывалася яна 20 чэрвеня ў адной з усходнекаталіцкіх парафій, а наступнага дня ў парафіяльнай царкве была адпраўлена саборная служба Божая ў намерах Экзархата і беларускага народа. Дзеля заўсёднае небяспекі з боку бальшавікоў праца вялася спачатку ў невялікім коле давераных людзей і ў вялікім сакрэце.

Падчас першых крокаў свае працы ўсе новапрызначаныя экзархі пераканаліся ў неабходнасці неадкладнага вырашэння шматлікіх кананічных і практычных пытанняў. З гэтаю мэтаю адбыліся ў Львове два саборы экзархаў. Першы 18—19 верасня 1940 г., а другі 13—14 чэрвеня 1941 г. Пастановы аб назначэнні экзархаў і акты сабораў былі адасланыя ў Рым і зацверджаны папай Піем XII 22 кастрычніка 1942 г.

Калі ў чэрвені 1941 г. на змену бальшавікам Беларусь і Украіну занялі немцы, дык украінскі і валынскі экзархі выйшлі з укрыцця і пачалі разгортваць сваю дзейнасць. Даведаўшыся аб гэтым, а.Антон таксама распачаў старанні перад нямецкімі акупацыйнымі ўладамі аб легалізацыі Беларускага Экзархата. Хоць і неахвотна, а з адтэрміноўкамі, але ўсё ж у сакавіку 1942 г. генеральны камісар Беларусі выдаў дазвол экзарху на легальную дзейнасць. Маючы дазвол, перш чым разгарнуць працу, неабходна было вырашыць некалькі вельмі далікатных спраў.

Да гэтага часу ўсходнекаталіцкія парафіі на абшары Беларусі былі пад юрысдыкцыяй каталіцкіх біскупаў лацінскага абраду. Цяпер экзарх асабіста звяртаўся да кожнага біскупа, каб пераняць ад іх свае парафіі. Распачаў гэтыя старанні ад Віленскага мітрапаліта. І тут экзарха чакала прыемная неспадзяванка. Я.Э.Яблжыкоўскі, не зважаючы на свае варожыя адносіны да ўсяго беларускага, перадаў усходнекаталіцкія парафіі свае дыяцэзіі ў Беларускі Экзархат без ніякіх цяжкасцей. Пінскі біскуп Я.Э.Букраба ў тым часе жыў у Львове. Калі ўдалося навязаць з ім кантакт, ён таксама без ніякіх засцярог перадаў усе ўсходнекаталіцкія парафіі свае дыяцэзіі Беларускаму Экзархату. На парадку дня ў дзейнасці Экзархата стаялі такія важныя пытанні, як арганізацыя духоўнае кансісторыі, арганізацыя духоўнае семінарыі, друк богаслужэбных кніг, арганізацыя беларускае рэлігійнае перыядычнае прэсы і інш. Большасць гэтых праблем прыйшлося адлажыць да спрыятлівейшых абставін.

Аб існаванні Беларускага ўсходнекаталіцкага Экзархата беларускія грамадскія колы маглі даведацца з першага пастырскага ліста, які выдаў экзарх на Вялікдзень 5 красавіка 1942 г., звяртаючыся ў ім да ўсяго беларускага народа. Ліст быў глыбока рэлігійны і шчыра патрыятычны.

Вестку аб існаванні Беларускага ўсходнекаталіцкага Экзархата беларускае грамадства прыняло даволі прыхільна, як аб гэтым можна пераканацца з водгаласаў у тагачаснай беларускай прэсе. «Баранавіцкая газета» двойчы апублікавала весткі аб Экзархаце. На пачатку траўня 1942 г. з'явіўся артыкул аб утварэнні Беларускае грэка-каталіцкае царквы, а ў канцы траўня таго ж года паведамлялася, што 2 траўня была ўтворана Рада Экзархата, а 3 траўня — Духоўны Суд; адначасна падаваліся кароткія весткі аб асобе а.Неманцэвіча і падчырквалася, што ў Экзархаце ўрадаваю мовай і мовай казанняў ёсць выключна беларуская мова.

Зацікаўленне новай беларускай рэлігійнай установай было вялікае не толькі на Бацькаўшчыне, але і на эміграцыі.

З-за нястачы духавенства ўсю арганізацыйную працу ў Экзархаце выконваў сам айцец экзарх. Гэта яго змушала часта падарожнічаць... Падчас гэтых падарожжаў а.Антон ніколі не мінаў нагоды адведаць у прыдарожных цэнтрах мясцовых беларускіх дзеячаў, а ў суседнім з Альбертынам Слоніме ён быў у заўсёдным кантакце з тамтэйшым беларускім актывам і беларускімі арганізацыямі, сустракаючы прыхільнасць як між католікаў, так і праваслаўных беларусаў. А калі ў Слоніме заснаваўся аддзел Беларускае самапомачы, дык кіраўнікі аддзела стараліся дзейсна дапамагаць экзарху ў межах сваіх магчымасцей: перасылалі ягоныя лісты сваімі кур'ерамі разам са сваёй карэспандэнцыяй, калі-нікалі хадайнічалі перад нямецкімі ўладамі для прыхільнага палагоджання бягучых спраў Экзархата. Аднак расейскія дзеячы і нават некаторыя польскія адносіліся да а.Неманцэвіча вельмі варожа. Асабліва варожа было настроена да яго расейскае духавенства (мітрапаліт Панцеляймон, архімандрыт Марозаў), і кожны новы крок у дзейнасці экзарха яны суправаджалі даносамі ў нямецкае гестапа. Для пісання даносаў на а.Антона яны выкарыстоўвалі тыя абставіны, што ён быў езвітам і жыў у езуіцкім Альбертынскім кляштары; паўтаралі ў сваіх пісьмах старыя супрацьезуіцкія выдумкі, малюючы яго скрытым палякам.

Падчас нямецкае акупацыі ў Слоніме знаходзіўся моцны нелегальны цэнтр расейскіх арганізацый «Трудового союза» і «Братства русской правды». Гэтыя арганізацыі нароўні з праваслаўнымі епіскапамі ў недалёкіх Жыровічах лічылі Беларускі Экзархат вялікай перашкодай для сваёй дзейнасці і не шкадавалі высілкаў, каб яго знішчыць. Асабліва шкодзіў беларускаму экзарху актыўны сябра вышэйназваных расейскіх арганізацый, і адначасова ўрадавец нямецкага гестапа — Ушпік. Ягоныя інтрыгі выкарыстоўвалі епіскапы з Жыровіч, каб рабіць новыя даносы.

Інтрыгі і даносы моцна паралізавалі дзейнасць а.Антона. Трэба ведаць, што ў гэтым часе распачаліся на Слонімшчыне расстрэлы каталіцкага духавенства. Аднак экзарх належаў да тых людзей, што не капітулююць перад небяспекай. Яшчэ на пачатку 1942 г. ён заснаваў Апостальства малітвы за Беларусь. Сябрамі Апостальства спачатку былі толькі святары. Яны забавязваліся штомесяц адпраўляць за беларускі народ адну службу Божую — кожны святар у іншы дзень з такім разлікам, каб па магчымасці штодзённа адпраўлялася за народ служба Божая. Ад моманту легалізацыі Экзархата а.Антон збіраў сясцёр скрытак, якія жадалі б працаваць у беларускіх сірацінцах; пакуль гэты праект мог ажыццявіцца, прасіў іх штодня маліцца за Экзархат.

У выніку даносаў і інтрыг агенты гестапа пачалі сачыць за кожным крокам а.Антона. Тады нават некаторыя беларускія святары раілі яму «прыціхнуць». Аднак высокая годнасць экзарха вымагала ісці ўпярод згодна з наказам Хрыста: «Ніводзін, хто ўзлажыў руку сваю на плуг і аглядаецца назад, не здатны да Божага валадарства» (Лук. IX, 62). І экзарх бясстрашна йшоў упярод раз абраным шляхам, планаваў пашырыць сваю працу. Дзеля гэтага ён хацеў пабачыцца з мітрапалітам Шаптыцкім і зрабіў усе магчымыя захады перад нямецкімі ўладамі, каб атрымаць пропуск на падарожжа ў Львоў, куды ён адбыў у ліпені 1942 г.

Падарожжа ў Львоў трывала амаль два тыдні і, на жаль, не прынесла нічога суцяшаючага, бо ў Львове кантакт з Рымам быў толькі прынагодны і аднабаковы, гэта значыць, што часам было магчыма з рызыкай адаслаць лісты ў Рым, але не было надзеі атрымаць на іх адказ.Мітрапаліт Шаптыцкі мог падзяліцца толькі сумнымі весткамі аб супрацькаталіцкіх кроках нацыстаў. Украінскі грэка-каталіцкі экзарх быў вымушаны пакінуць Кіеў і наогул дзейнасць гэтага мітрапаліта ва ўсім абмяжоўвалася.

Адразу пасля падарожжа ў Львоў нямецкае гестапа пастанавіла знішчыць экзарха, аднак, не маючы ніякіх фактаў для нейкага хоць бы фіктыўнага абвінавачвання, запланавала зліквідаваць яго скрыта. На пачатку жніўня 1942 г. аднае ночы перад брамаю Альбертынскага кляштара спынілася аўто з гестапаўцамі. Яны ўварваліся ў кляштар і «папрасілі» а.Антона Неманцэвіча паехаць з імі ў Слонім. Яму не дазволілі ўзяць з сабою ніякіх рэчаў, бо «нашто браць, калі ён хутка вернецца».

Са Слоніма а.Антона высылаюць у Менск, але ў Менску ён заставаўся нядоўга, бо толькі адзін раз у турме ўзялі пасылку на яго імя.

З боку свецкіх і рэлігійных дзеячаў рабілася шмат стараннаў, каб вызваліць а.Неманцэвіча. Аднак усе старанні засталіся дарэмнымі. Замест абяцанага вызвалення экзарха нямецкае гестапа прыспешаным тэмпам праводзіла поўную ліквідацыю Экзархата. І калі ў канцы верасня з'явіўся ў Альбертын адзін з намеснікаў экзарха, каб прынамсі часова абслугоўваць тамтэйшую парафію, дык у слонімскім гэбітскамісарыяце яму было загадана неадкладна вярнуцца «туды, адкуль прыехаў». За невыкананне загаду пагражалі «строгім пакараннем». Праз пару тыдняў пасля гэтага ў Нямеччыну была вывезена вялікая частка парафіян і настаўнікі альбертынскае школы, а царква закрыта.

Да гэтага часу не ўдалося атрымаць пэўных вестак, дзе і як загінуў а.Антон Неманцэвіч, хоць было зроблена ў гэтым кірунку нямала стараннаў перад колішнім нямецкім урадам. Трэба здагадвацца, што а.Антон Неманцэвіч быў проста закатаваны ў падзямеллях менскага гестапа.

Ад часу адраджэнскае працы на ніве беларускага рэлігійнага жыцця а.Антон быў першым беларускім святаром, які ўвайшоў у рады іерархіі і на гэтым становішчы выявіў сваю веліч і бязмежную любоў да беларускага народа. Ён да канца выканаў свой абавязак і завяршыў сваё жыццё найбольшым выявам любові — аддаў сваё жыццё за сваю паству

а.Л.ГАРОШКА.

---

1. Паслушніцтва (школа для паслушнікаў, якія рыхтуюцца стаць манахамі).
2. Уніяцкі святар.

ВУЧЫМСЯ

ВЕДА

Што Бог даў...

Частка II. Разліўся Дунайка... (Рэкі)

(Заканчэнне.)

7. **Нёманская таямніца.**

Усе ведаюць, што порах вынайшлі ў Кітаі. Але ці ведаеце, што ўпершыню ў свеце дзеля мірных мэт ён быў выкарыстаны ў нашай краіне. У 1548—1579 гадах над Нёманам у накірунку ад Гародні і вышэй гучалі выбухі — моцай пораху разбуралі нёманскія парогі. Сілезскі паэт-лацініст Адам Шрэтэр у паэме «Песня пра Нёман» (Кракаў, 1553) уславіў подзвіг Мікалая Тарлы, таленавітага, відаць, інжынера. Упэўнена можна сказаць, што ён быў не першым нашым інжынерам. Варта ўспомніць хоць бы невядомага канструктара «маста ў паветры» («лыжаў-маста»), пра што згадвалася ў першым сёлетнім нумары. На жаль, сёння мы мала ведаем пра таленавітага інжынера Мікалая Тарлу. Ды спадзяёмся, што нашы чытачы ўявяць, як тады ўсё адбывалася, як рыхтаваліся мірныя выбухі, якім быў Мікалай Тарла, ды напішуць пра яго апавяданне ці верш. Будзем рады, калі хто-небудзь прышле нам свой твор. Цалкам верагодна, што яго цікава будзе прачытаць сябрам нашай газеты.

8. **Разліўся Дунайка.** (Рэкі ў нашых вусна-паэтычных і літаратурных творах).

а) з фальклорных крыніц:

Каб адрозніць розныя віды і станы вады, што цячэ, нашыя прашчуры прыдумалі некалькі словаў (дапоўніце спіс):

— **рака** і вытворныя: *рэчка, рачулка, рачыца* (як і вёска Уздзенскага раёна), *рэчачка-крынічка...*

— **ручай** — *ручаіна, ручавіна, ручаёк...*

— **струмень** — *струг, струга...*

— **роў** — *равок, раўчук*. У кнізе «Легенды і паданні» (серыя БНТ. Мн., 1983) прачытайце паданне пра «Заклятую раку», а фактычна пра даўняе рэчышча — ***«глыбокі роў, вядомы пад назвай Перароў».*** На наступнай старонцы вы даведаецеся, як у вёсцы Покрышава Слуцкага раёна называюць гэткае ж рэчышча. Але перш падумайце самі — якое з пяці слоў пакрышаўскае: *сухі лог, камілог, логавішча; лог, крывы лог?*

— **крыніца** (Памятаеце: *«Цякла тут з лесу невялічка травой зарослая крынічка»* (Чые гэта радкі?), — відаць, адно з сама любімых нашых слоў. Крыніцу *капаюць*, яна *стаяла, была, цякла, з'явілася, бруіцца, б'е, выбілася, прабілася («з-пад каменя прабілася»)*, але яна можа і *занявпасці*. Крыніца бывае *вялізная, бяздонная, з халоднай, сцюдзёнай, жывой вадой, крыніца-вакно*

— **дунай** — самая цікавая назва. Ці не пагодзіцеся?

«Чэраз Дунай гібка кладка»...

«Уставайце, слугі, абувайцеся,
Ідзіце на Дунай, умывайцеся»...

«Пойдзем, браткі, краем Дунаем»...

«Ой, на моры, на сінім Дунаі»

— згадваць можна бясконца.

Падумайце, што нашы прашчуры называлі *дунаем*, а што *Дунаем*?

б) з нашай лацінамоўнай літаратуры:

У 1618 годзе ў Любчанскім (цяпер Навагарадскі раён) друкарскім двары Пётры Кміты была надрукавана кніжка «Зборнік прыказак» (беларускіх прыказак — зазначым адразу), што сабраў Solomo Pantherus Leucorussus — Саламон Пантэрус беларус, які больш вядомы пад прозвішчам Рысінскі (паходзіў з в.Рысіна, што на Палаччыне). У прадмове да таго выдання Саламон Рысінскі напісаў: «...ядро і сок гэтай мовы... цалкам у прыказках...» Вядомы беларускі даследчык Якаў Парэцкі ў кнізе «Соломон Рысинский» (Мн., 1983) сцвярджаў: «Каля 500 прыказак з 1800, пададзеных у першым выданні, захаваліся да гэтага часу на Беларусі». Яны вядомы з запісаў Івана Насовіча, Міхала Федароўскага, Фёдара Янкоўскага. Варта згадаць адну з прыказак: *«Калі заехаў за Дунай, то да хаты не думай»* (у Рысінскага толькі замест хаты — дом).

Цікава, ці думаў пра родны кут Рысінскі, калі трапіў у Нямеччыну? Але ў лісце (5 ліпеня 1587 г.) Івану Барысевічу пісаў: *«Ульмскія сцены абмывае Дунай, якога я ўпершыню тады вітаў, як бацьку еўрапейскіх рэк».*

У той жа Любчанскай друкарні надрукавалі (1614 год) і кніжку панегірычных вершаў Рысінскага, напісаных у двух жанрах — эпітаме і эпітафія. У ліку розных эпітам (жанр — кароткі пераказ) ёсць вершы пра штурм войскам Радзівіла крэпасцяў: Рэвель (цяпер Таллінн), Какенгаўзен (даўняя полацкая калонія на Дзвіне — Кокнесе), а таксама Кірмпенсіум. У вершы з такой жа назвай чытаем такія радкі пра Дзвіну:

«Кровью окрашены гребни
сребристых потоков Рубона,
Будто бы правильным именем
названа Рубо — Двина».*

Заданне: Ці Дунай каля нямецкага горада Ульм і Дунай з нашых песень — гэта адна і тая ж рака? Ці Дунай — назва славянская?

Якія нашы рэкі грэкі называлі: Хронос (Кронос), Барысфен, Істр?

в) з польскамоўнай нашай літаратуры:

Найперш трэба згадаць санет Адама Міцкевіча «Да Нёмана», які быў напісаны ў Шчорсах у жніўні 1821 года.

Niemnie, domowa rzeko moja, gdzie są
wody
Do których przez kwieciste skakaliśmy
błonie
I któreśmy czerpali w młodociane dłonie
Za napój lub za kąpiel spoconej jagady,
....
Niemnie, domowa rzeko! gdzie są
tamte zdroje
A z nimi tule szczęścia, nadziei tak
wiele?
Gdzie jest spokojne latek dziecinnych
wesele?

У перакладзе Юркі Гаўрука верш гучыць вельмі прыгожа і ўрачыста, але як звычайна ў перакладзе, страчаны дэталі.

Нёман, прытулак мой хатні!
Празрыстай вадою
Ты абмываў мне калісьці малому
далоні...
....
Нёман, рака мая! Вечна імклівыя
хвалі!
Дзе тое шчасце? Лепшыя нашы
намеры?
Шчырасць дзяцінства, поўная
радаснай веры?

Варта згадаць яшчэ Яна Чачота, які напісаў верш таксама пра раку свайго дзяцінства — Малышанку, Францішка Князьніна (1750—1807), Юзафа Крашэўскага (1812—1887), Уладзіслава Сыракомлю, якія ў сваіх творах і краязнаўчых нарысах апявалі прыгажосць нашых рэк.

г) з беларускамоўнай нашай літаратуры.

Для аднаго толькі пераліку паэтаў, пісьменнікаў ды іх твораў не хапіла б нашых старонак. Але назавём адну паэтэсу, імя якой амаль невядома — Адэля з Устроні. У яе рамантычнай паэме «Мачаха» — Нёман так азваўся:

...То пазнае
Яку воду Нёман мае!
Я ж у лужках купаюся,
На ніўках рассцілаюся,
З вірамі праплываю...

Склаў Здзіслаў СІЦЬКА.

* лац. — чырвоны

ДАПЫТЛІВЫМ

Нягоршая сярод іншых

У «Нашым слове» добра апісваюць лексічныя і граматычныя асаблівасці беларускай мовы, можна сустрэць таксама артыкулы пра асаблівасці беларускага вымаўлення. Але шырокаму чытачу амаль нічога невядома пра асаблівасці беларускай інтанацыі, якую, дарэчы, вывучаць пачалі зусім нядаўна. Вывучэннем інтанацыі галоўным чынам займаюцца фанетысты Акадэміі навук ды Лінгвістычнага універсітэта.

Дык якія асаблівасці ў беларускай інтанацыі? Ці адрозніваецца яна ад інтанацыі другіх моў? Якое яе месца сярод іншых? І як яе ўспрымаюць іншыя народы?

Першае, што заўважаюць даследчыкі інтанацыі, — гэта адметная меладычнасць і танальная гармонія беларускай мовы. Яшчэ У.Дубоўка падкрэсліваў мілагучнасць беларускай мовы, якой падпарадкоўваюцца шмат якія з'явы ў вымаўленні. А англічане, напрыклад, часта здзіўляюцца, што па інтанацыі наша мова нагадвае ім валійскі дыялект. Даследчыца інтанацыі славянскіх моў Т.М.Нікалаева неаднойчы падкрэслівала, што беларуская інтанацыйная сістэма багатая і адметная.

Як вядома, найбольш распрацаванай на сённяшні дзень з'яўляецца сістэма англійскай інтанацыі. І калі параўноўваеш яе з беларускай (бо без гэтага нельга навучыць студэнтаў добраму маўленню), то заўсёды радуешся, што ў сістэме беларускай інтанацыі ёсць амаль усё, што мае і багатая англійская мова. Вось, напрыклад, возьмем сістэму тонаў. Ёсць тоны простыя і складаныя. Апошнія робяць мову эмацыянальнай ды перадаюць чалавечыя пачуцці і адносіны да суразмоўцы, якія часта выражаюцца не толькі праз слова, але і праз інтанацыю, а часам толькі праз інтанацыю.

Інтанацыя — гэта душа мовы, і яна адлюстроўвае нацыянальныя асаблівасці характару, асаблівасці звычак і паводзін чалавека ў розных абставінах. Дык вось, калі, напрыклад, параўнаем англійскую, беларускую і расійскую інтанацыю, то нават без статыстычных падлікаў заўважым, што беларусы карыстаюцца (хоць і менш, чым англічане, але намнога часцей, чым расійцы) так званай «далікатнай» інтанацыяй, гэта значыць, што яны часцей ужываюць узыходзячыя тоны, якія надаюць размове ветлівы, мілы і шчыры характар.

Возьмем агульныя пытанні (Вы выходзіце? Вам падабаецца?), якія вымаўляюцца з плаўным узыходзячым тонам ( ), як у англійскай мове ці з крутым узыходзячым тонам ( ), як у расійскай мове. Іх можна лічыць сінонімамі. Але што цікава, дык гэта тое, што першы варыянт часцей ужываюць старэйшыя асобы і выхадцы з заходніх раёнаў, а другі варыянт часцей пачуеш у вымаўленні асоб малодшага пакалення. Чаму так? Выпадковасць, гісторыя ці што іншае? Яшчэ не даследавана.

А якой была інтанацыя раней? Упэўнена, што не такой, якую маем цяпер, бо інтанацыя, як і іншыя пласты мовы, змяняецца пад уздзеяннем розных лінгвістычных і экстралінгвістычных фактараў. Але дзе яе пачуць, тую ранейшую мову, каб даследаваць? Магнітафонных запісаў раней не было. А калі б і пачулі і нават даследавалі, то ці вярнулі б? Бо ведаем жа, як цяжка вярнуць нават мяккае вымаўленне зычных!

Яшчэ трэба падкрэсліць, што куды б беларус ні паехаў (і калі б нават гаварыў з чысцейшым расійскім вымаўленнем), яго выдае рытм і інтанацыя. А рытмічная арганізацыя нашай мовы, між іншым, адрозніваецца як ад расійскай, так і англійскай, так і польскай тым, што кантрасты паміж націскнымі і ненаціскнымі складамі ў нашай мове не такія адметныя, а таму і падаецца яна чужому вуху як павольная і пявучая.

Мне здаецца, што цэнтральнае геаграфічнае палажэнне нашай краіны, складаная гісторыя сувязяў з многімі народамі, своеасаблівыя рысы характару і паводзін беларусаў маюць самае непасрэднае дачыненне да інтанацыі нашай мовы, якая, на жаль, яшчэ не вельмі добра вывучана.

Але ў чым я перакanана, дык гэта ў тым, што наша інтанацыя негоршая, чым у іншых народаў. Трэба яе толькі вывучаць і навучыцца слухаць, бо яна — душа мовы, а душа — вельмі складаная рэч. Ці не так?

Алена ТАБОЛІЧ,
Менскі лінгвістычны універсітэт.

КУЛЬТУРА МОВЫ

Р.ЛЯДАХОВІЧ-ТАМІЛІН

Прыкрыя калькі

Пішу Вам з нагоды набалеўшае з'явы — дэградацыі мовы пад уплывам татальнага калькавання з расійскае. Гэтаму аспекту была прысвечаная нататка ў № 44, з аўтарам якое сп.Содалем я ў прынцыпе поўнасцю згодны. Хаця тут я хацеў бы дадаць і свае пару грошаў.

Паўсюдна ў метро чуваць «наступная станцыя», палітарны пераклад — «следующая станция» (куды і за кім яна «следует»?). «Наступны» можа быць дзень, год, бо яны «наступяць». Станцыя ж не наступае, але стаіць на месцы, станцыя можа быць толькі «калейная», як калейная калёжына ў каляіне, і я сам мушу да яе дабірацца.

Яшчэ: «апошні дзень года» — «последний день». Беларус кажа «пасле́дні п'ятніца», дзень жа года можа быць толькі «астатні», бо за ім наступяць дні іншага года. За «апошнім» можа быць другі — «апошняя зарплата», «апошні трамвай», «апошняя лета», але «астатні дзень Пампеі», бо за ім Пампея ўжо не існавала. «Жадаю вам шчасця» (желаю вам счастья). «Жадаць» можна толькі сабе, адтуль і «жаданы», іншым можна «зычыць», адтуль — «зычлівы». Тут мы маем зубожанне мовы з прычыны адсутнасці адпаведных выразаў у расійскай мове, дзе гэтыя нюансы проста не адлюстраваны або з часам страціліся.

«Ідзе дождж», «ідзе трамвай», «ідзе сход», «ідуць справы», як у расійскай: «Идут дождь и два студента»... Дождж можа імжэць, крапіць, ліць, але не ісці, трамвай можа ехаць, сход — доўжыцца, справы — здзяйсняцца. У расійскай мове «работа» азначае як працэс, так і вынік. Па-беларуску «работа» — толькі вынік, працэс жа — «праца», цяжкая праца — «труд». Перакладзіце на расійскую мову «Я люблю сваіх суседак, але кахаю толькі жонку». «Богатый и могучий» такога нюансу не ведае, там можна «любить» і жонку, і кіслую капусту.

Хацеў бы звярнуць увагу на ўжытак злучнікаў «і», «ды», «а», нюансы значэння якіх паўсюдна ігнаруюцца. «Ідуць хлопец і дзяўчына». Тут мае ўжытак злучнік «і», бо аб'екты — раўнаважныя. Але — «сядзяць дзяўчына ды сабачка». Тут «ды», бо аб'екты нераўнаважныя. «Якая розніца паміж хлопцам а дзяўчынаю», тут «а», бо аб'екты процістаўныя. У расійскай мове: «ты да я, да мы с тобою» стала архаізмам, нюанс страчаны.

Такіх прыкладаў можна дадаць безліч, аж па анекдатычныя. «Магазін працуе». А можа гэты магазін «даступны», а «працуюць» прадаўцы? «Туалет работает» перакладаецца як «туалет працуе». Цікава, якую працу ён выконвае? Вядома, «хто не працуе, той не есць». А працаўнік-туалет мае «перарыў» (перапынак!) на абед з... да... (ад... да...)». Вось табе й маеш!

Ёсць і бяскрыўдныя, але таксама прыкрыя пазычанні. Напрыклад «урэшце рэшт» («в конце концов»). Беларускае «рэшта» — тое, што ўкладаецца ў збытак, астатні адцінак часу, прасторы. Таму можа быць «урэшце», «нарэшце», але не можа быць многа рэштаў, у рэшце — з якіх знаходзіцца нейкая іхняя рэшта. «Тралейбус ідзе ў дэпо». Так і цягне сказаць — «уф дэпо». Я, напрыклад, сказаў бы «тралейбус едзе да дэпо». «У Беларусі», «у сем гадзін». Так, «у Беларусі няма альтэрнатывы», але «на Беларусі», «а сёмай гадзіне».

Мікалай КРЫЎКО. Алена ШЧУКА

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

ПАШТАЛЬЁН (паштовы служачы, які разносіць карэспандэнцыю адрасатам) *Амаль у кожны двор, у кожную калгасную хату заходзіць паштальён Алена Аляксандраўна Цярэшка* (Бялевіч). *— Пошта едзе! — гукнула Клаўдзія Трыбялустава і пабегла насустрач паштальёну* (Дуброўскі), **ПІСЬМАНОСЕЦ** *У гэты час зайшоў калгасны пісьманосец, ён прынёс паведамленне ад генерал-маёра Крывашэйна, што Ігнась Налівайка жывы, знаходзіцца ў шпіталі ў Маскве і што ён хутка павінен вярнуцца дадому*(Гурскі). *За плячыма ў смуглянкі — тоўстая сумка пісьманосца* (Васілевіч), **ЛІСТАНО́СЕЦ** *Раптам — стук у дзверы. Падыходжу. Госць жаданы. Лістаносец* (Дубоўка). *Што і казаць, Цімох ужо ў думках не адзін раз лічыў яго [сына] забітым, пахаваным недзе далёка і ўсё чакаў, што сёння-заўтра прынясе лістаносец вестку пра яго смерць* (Сіўцоў), **ЛІСТАНО́ША** *Архіп знайшоў сабе «даходную стаццю», стаў лістаношай, бо тут таксама лёгка выкарыстоўваць для сябе пасаду* (Пестрак). *Я хацеў бы прайсці па дарогах вайны лістаношай і бацькам назаўсёды вярнуць іх дзяцей адрасы* (Куляшоў), **ПАШТА́Р** разм. *Амаль кожны дзень стаў паштар насіць Кулінцы пісьмы*(Я.Ермаловіч). *Неяк адной раніцай на Сцяпанава імя прыйшло незвычайнае пісьмо, якое яму прынёс мясцовы паштар, вусаты стары* (Ваданосаў), **ПАШТАВІК** разм. *Абсыпаны снягамі паштавік Ўзыходзіць ціха на суседні ганак...* (Таўбін). *Раптам, бачу, Мне са скрынкі Паштавік дастаў кісет, Дзве квадратныя хусцінкі І малюсенькі пакет* (Глебка).

— **Пашталь́ёнка** *разм.*, **пісьмано́ска** *разм.*, **лістано́ша** *разм.*, **пашта́рка** *разм.*, **паштавічка** *разм.*

Пашталь́ён. У англійскай мове мы знаходзім толькі два словы: **postman, mailman**. Дакладней кажучы, гэтыя два назоўнікі — рэгіянальныя варыянты. Першы характэрны для брытанскага варыянта англійскай мовы, другі ж — для амерыканскага. Такая з'ява даволі тыповая ў шэрагу лексіка-семантычных груп (адукацыя, транспарт, сервіс і інш.).

Можна яшчэ дадаць, што ў англійскай мове няма наймення жаночых асоб гэтага прафесійнага занятку.

ПАШТО́ЎКА (картка для адкрытага ліста, якая пасылаецца па пошце адрасату) *[Юзік:] Напісаў я табе з дарогі адну паштоўку, ды, мусіць, яна не дайшла да цябе* (Крапіва), **ПАШТО́ВАЯ КА́РТКА** *Напісаць віншаванне на паштовай картцы.*

ПАЭ́ЗІЯ (мастацкая вершаваная творчасць) *Асветленая і сагрэтая полымем рэвалюцыі 1905 —1907 гадоў, паэзія Янкі Купалы стала голасам беларускага народа* (Палітыка). *Спярша малады паэт [Змітрок Бядуля] арыентаваўся на ўзоры рэлігійных абстрактна-філасофскіх твораў старажытнай яўрэйскай літаратуры. Але хутка ён адмовіўся ад старых форм паэзіі і пачаў старанна вывучаць сучасную літаратуру* (Каваленка), **ВЕРШАТВО́РСТВА** *Янка Купала — паэт, які ўзбагаціў беларускае вершатворства выдатнымі, непаўторнымі ўзорамі* (Івашын). *Але вось як бы на змену гэтай паэзіі прыходзіць раптам нейкае вялае, сентыментальна-летуценнае вершатворства*(Перкін), **ВЕРШАПІСА́ННЕ** *Класічныя формы вершапісання*, **ВЕРСІФІКА́ЦЫЯ** пагардлівае *Паэт смела адыходзіць, рашуча адмяжоўваецца ад застылага гладкапісу, ад закасцянелай версіфікацыі, шукаючы новых рытмічных ходаў, дасканалай свежай рыфмы* (Бялевіч).

Паэзія. У англійскай мове асноўнай адзінкай у адпаведным сінанімічным гняздзе з'яўляецца **poetry**. Слова **poesy** сучасныя слоўнікі пазначаюць як устарэлае або паэтычнае. Яшчэ адну адзінку — **versification** можна суаднесці з беларускімі **вершапісанне** і **версіфікацыя**, але як стылістычна нейтральнае слова.

ПАЭ́Т (аўтар вершаваных паэтычных твораў) *Паэт павінен прымаць або не прымаць рэчаіснасці, інакш муза змоўкне* (Галавач). *А.Міцкевіч ніколі не быў вузканацыянальным паэтам* (Лойка), **ВЕРШАПІСЕЦ** *Ды ён [Якуб Колас] і ў думках не трымаў пакрыўдзіць непаўналетняга вершапісца...* (Лужанін). *Тут адчуваю востранькі позірк аднаго прабітнога вершапісца* (Лужанін), **ВЕРШАТВО́РАЦ** прыўзнятае, часам іранічнае або пагард. *На старонках «Вясёлкі» мы сустракаемся часам з Віткам як з мудрым казачнікам, дасціпным вершатворцам* (Юрэвіч). *Многія вершатворцы, як нейкае нечаканае адкрыццё для сябе, прымалі тую ісціну, што паэзія апелюе не толькі да пачуццяў, адчуванняў чалавека, але і да яго роздуму: ведаў, жыццёвай дасведчанасці — да інтэлекту* («Полымя»). *З агідай і абурэннем глядзіць паэт на тых вершатворцаў, якім не хапае смеласці ўзняцца на барацьбу супроць свету зла і насілля*(Гілевіч), **ПЯСНЯ́Р** *Ад зары да зары ўсё сядзяць песняры — Пішуць песні свае* (Крапіва). *Не пясняр, а песні складаю, Бо стрымаць іх мне сіл нестае* (Непачаловіч), **ПЕСНЯТВО́РЦА** паэтычнае *Джамбул, песнятворца, казахскі Акын...* (Купала), **ВЕРСІФІКА́ТАР** пагард. *Паэт можа без канца рыфмаваць, зацiскаць у строфы, здавалася б, самыя надзённыя разважанні, і робіць гэта нават з немалым умельствам здольнага версіфікатара*(«Полымя»). — *Параўнайце:* **Вершаплёт**.

Паэт. Адпаведнае сінанімічнае гняздо ў англійскай мове больш сціплае па свайму складу. Асноўная адзінка ў ім **poet**. Слова таго ж кораня **poetaster** (кніжнае) тлумачыцца як «аўтар дрэнных вершаў». Блізкім да яго па сэнсу з'яўляецца **rhymester**, першая частка якога rhyme- азначае «рыфма», а суфікс -ster, як звычайна, прыдае назоўніку пагардлівую афарбоўку. У выніку гэтую адзінку можна параўнаць з беларускім «рыфмаплёт». Трэба сказаць, што, у адрозненне ад папярэдніх, слова rhymester даволі ўстарэлае. Сінанімічны рад дапаўняе **bard**, слова кніжнае, паэтычнае. Так, Шэкспіра часам называюць the Bard of Avon — бардам з Эйвана (радзімы Шэкспіра).

ПАЭТЭ́СА (жанчына-паэт) *16 мая 1906 года адбылося пасяджэнне калегіі прафесараў філасофскага факультэта. Беларускай паэтэсе [Цётцы], як і пяці іншым абітурыенткам, адмовілі ў прыёме* (Панізнік), **ПАЭ́ТКА** *Сцёпка, слухаючы, адчуваў зайздрасць да самой паэткі, бо яна, на яго погляд, напісала вельмі добры верш* (Колас), **ПЯСНЯ́РКА** *Пяснярка народнай долі.*

Беларускае слова **паэтэса** і яго сінонімы маюць толькі адзін адпаведнік — **poetess**. Але і гэтае слова цяпер ужываецца рэдка. У англійскай мове наогул параўнальна мала найменняў асоб жаночага полу, і часцей карыстаюцца назоўнікамі агульнага роду. У гэтым канкрэтным выпадку такім словам будзе **poet** (або спалучэнне **female poet** — «жанчына-паэт»)

Беларуская мова — мова навукі

Падрыхтавана да друку Беларуская матэматычная энцыклапедыя, створаная вялікім калектывам навукоўцаў пад кіраўніцтвам доктара фізіка-матэматычных навук, прафесара Васіля Берніка. У яе стварэнні ўдзельнічалі каля васьмідзесяці беларускіх матэматыкаў. Гэтая навуковая праца сведчыць пра высокі навуковы ўзровень нашых матэматычных школаў і пра невымерна вялікія магчымасці нашай мовы, што выявілася ў дасканала распрацаванай сістэме спецыяльнай тэрміналогіі.

Артыкул сяброў Тэрміналагічнай камісіі ТБМ імя Францішка Скарыны падаём за прыклад іншым спецыялістам.

Васіль БЕРНІК, прафесар, Павел МІХАЙЛАЎ, загадчык кафедры беларускай мовы МДПУ, Адольф НАВУМОВІЧ, дацэнт БДзУ, Зміцер САНЬКО, кандыдат біялагічных навук, Тамара СУХАЯ, дацэнт Політэхнічнай акадэміі, Рэгіна ТЫШКЕВІЧ, прафесар БДзУ, Людміла ШЛОМА, дацэнт Беларускага універсітэта інфарматыкі і радыёэлектронікі.

ТЭРМІНАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ БЕЛАРУСКАЙ МАТЭМАТЫЧНАЙ ЭНЦЫКЛАПЕДЫІ

Бурны роскві́т класічнай матэматыкі і шматлікіх дастасоўных яе кірункаў вымагае сур'ёзнага перагляду спецыяльнай тэрміналогіі, атрыманай у спадчыну ад амаль 60-гадовага перыяду русіфікацыі. Яна не магла задаволіць матэматыкаў з наступных прычынаў:

1. Колькасць тэрмінаў абмежавана школьнай праграмай.

2. Тэрміналогія не складалася арганічна — у працэсе карыстання, у выніку абмеркаванняў, а ў значнай ступені была навязана нам перакладчыкамі расійскамоўных падручнікаў, якія кіраваліся ўстаноўкамі на «зблiжэнне моў».

3. Пераймаючы чужую тэрміналагічную сістэму, можна механічна перанесці ўсе яе хібы і недарэчнасці.

Аўтары гэтага паведамлення ўжо чатыры гады займаюцца распрацоўкай беларускай матэматычнай тэрміналогіі, яе апрабацыяй пры выкладанні матэматычных дысцыплін у ВНУ, а цяпер рэдагуюць Беларускую матэматычную энцыклапедыю.

Дзеля ўдасканалення тэрмінатворчасці мы:

1. Аналізавалі матэматычную тэрміналогію шэрагу еўрапейскіх моваў.

2. Зважалі на традыцыйныя крытэры ацэнкі тэрмінасістэмы — узаемна адназначную адпаведнасць паміж сістэмай тэрмінаў і сістэмай паняццяў, нутраную сістэмнасць, зручнасць утварэння новых тэрмінаў і да т.п.

3. Імкнуліся пазбегнуць неапраўданага пазычання, калькавання, стараліся дакладна і выразна перадаць сэнс матэматычных тэрмінаў сродкамі роднай мовы (словаўтварэннем, дыялектавай лексікай, тыпова беларускімі фармантамі).

4. Улічвалі набыткі тэрміналагічнай працы ў 20—30-х гадах, бо менавіта тады праца над тэрміналогіяй была з'арыентавана на ўласныя моўныя сродкі.

5. Улічвалі вынікі апрабацыі прапанаванай сістэмы тэрмінаў пры навучанні вышэйшай матэматыцы студэнтаў розных ВНУ Беларусі.

Асновы тэрмінасістэмы Беларускай матэматычнай энцыклапедыі былі распрацаваны на тэрміналагічным семінары, што дзейнічаў на працягу 1992 года, — у выніку чаго матэматычная тэрміналогія фактычна створана. У 1993 годзе выдадзены слоўнікі: Т.Сухая, Р.Еўдакіменка, В.Траццякевіч, Н.Гудзень. Тэрміналагічны слоўнік па вышэйшай матэматыцы для ВНУ; Радыно Я.В., Шуба П.П., Антоневич А.Б. и др. Русско-белорусский математический словарь.

Больш падрабязна акрэслім метад, абраны рэдкалегіяй Беларускай матэматычнай энцыклапедыі.

Навуковая тэрміналогія бальшыні еўрапейскіх моваў стваралася і развівалася паралельна з узнікненнем і станаўленнем сістэмы паняццяў пэўнай навуковай галіны і часам было неабходна тэрмінова забяспечыць патрэбы практыкі. Таму фармаванне навуковай тэрміналогіі ішло спантанна, без глыбокага і асэнсаванага падыходу пры ўвядзенні новых тэрмінаў. Гэта і з'явілася адной з істотных прычын адсутнасці нутраной логікі і сістэмнасці тэрміналогіі.

Унікальнасць нашай сітуацыі ў тым, што завершана фармаванне класічных навуковых кірункаў (разам з іх сістэмамі паняццяў), навуковая тэрміналогія ўсталявалася, фактычна, ва ўсіх развітых мовах — мы маем магчымасць прааналізаваць ужо створаныя тэрміналагічныя сістэмы, каб пазбегнуць алагізмаў і хібаў, характэрных для іх.

Асноўная памылка працэсу беларускай тэрмінатворчасці — у імкненні як мага шчыльней прывязаць нашу тэрмінасістэму да расійскай ды ўсталяваць іх поўную замянняльнасць і па колькасці тэрмінаў, і па іх структуры. Але так пераносіцца на нашу тэрміналогію асноўная адмоўная рыса расійскай тэрміналогіі — парушэнне ўзаемна адназначнай адпаведнасці паміж сістэмай паняццяў і сістэмай тэрмінаў. Але ж спраўджванне гэтай адпаведнасці з'яўляецца асноўным крытэрам ацэнкі дасканаласці ўсякай тэрмінасістэмы. Пад названай узаемна адназначнай адпаведнасцю — у ідэале — мы разумеем наступнае: кожнаму матэматычнаму паняццю адпавядае адзіны тэрмін і, наадварот, кожны тэрмін пазначае адзінае паняцце. У расійскай тэрміналогіі гэты прынцып парушаецца: «решение», «изображение», «сечение», «разложение», «выражение» ды іншыя азначаюць і адпаведнае дзеянне і вынік гэтага дзеяння. Да таго ж, тэрмін «изображение» азначае і абсалютна іншае — абстрактнае паняцце выніку дзеяння апаратара паводле Ляпляса; «ряд» ужываецца як у сэнсе паслядоўнасці, так і ў сэнсе бясконцай сумы элементаў паслядоўнасці. Адзначым, што канкрэтна гэтыя тэрміналагічныя праблемы лагічна развязаныя ў згаданых слоўніках, чаго мы і прытрымліваемся ў энцыклапедыі. Дзеля размежавання дзеяння і яго выніку адпаведна прапаноўваюцца наступныя пары: *«развязанне — развязак»*, *«рысаванне — відарыс»*, *«сячэнне — сечыва»*, *«раскладанне — расклад»*, *«выражэнне — выраз»*. Тэрмін «изображение» як назоўнік у згаданых значэннях набывае адпаведнікі *«відарыс»* і *«выява»*; замест «ряда» ўжываецца адпаведна *«паслядоўнасць»* і *«шэраг»*. Адразу заўважым, што прапанаваныя тэрміны знаходзім і ў тэрміналагічных слоўніках 20-х гадоў, у шэрагу даваенных падручнікаў. Станоўчым тут з'яўляецца іх уласна моўнае гучанне і зручнасць мадэлявання ад іх вытворных тэрмінаў.

У якасці прыкладу тэрміналагічнай праблемы, якая не атрымала пакуль што поўнага і абгрунтаванага свайго развязання, нагадаем праблему перадачы сродкамі беларускай мовы цэлага шэрагу тэрмінаў, якія пазначаны ў расійскай тэрміналогіі словамі «отношение», «относительный», «соотношение», «относительность». Тут асабліва выразна можна назіраць парушэнне прынцыпу ўзаемнай адназначнасці ў расійскай матэматычнай тэрміналогіі. Разам з пададзенымі тэрмінамі, якія пацвярджаюць адсутнасць у шэрагу выпадкаў адназначнай адпаведнасці ў сэнсе «аднаму тэрміну адпавядае адно паняцце» можна нагадаць таксама шэраг выпадкаў з расійскай матэматычнай тэрміналогіі, якія ілюструюць адсутнасць адназначнай адпаведнасці і ў сэнсе «аднаму паняццю адпавядае адзін тэрмін». Гэта, у прыватнасці, «интерполяция», «интерполирование»; «вырожденная, особенная (матрица)»; «действительное, вещественное (число)»; «проективный, проекционный»; «альтернирование, кососимметрирование, антисимметрирование». Непатрэбная сінанімія прыводзіць у дадзеным выпадку да перанасычанасці тэрмінасістэмы і сведчыць пра адсутнасць вызначанасці. Натуральна, што ў сваёй працы над энцыклапедыяй мы будзем імкнуцца пазбегнуць гэтага недахопу. Лічым дапушчальнымі толькі тыя рэдкія выпадкі, дзе побач з беларускім тэрмінам падаецца інтэрнацыянальны, утвораны на аснове латыні: *«вызначнік, дэтэрмінант»*; *«перастаўляльнасць, камутатыўнасць»*; *«мнагасклад, паліном»*; *«(тэорыя) набліжанняў, апраксімацыі»*.

Выкарыстанне нутраных рэсурсаў словаўтварэння і тыпова беларускіх фармантаў, пазбяганне русізмаў, выбар з некалькіх варыянтаў тэрміну свайго самабытнага — такая пазіцыя, акрамя матываў прэстыжнасці, падкрэслення самастойнасці беларускай тэрміналогіі, абгрунтаваная і прагнозам развіцця моўнай сітуацыі.

(Заканчэнне будзе.)

Рубрыку вядзе Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Лірыка Баляслава Лесьмяна (1878—1937) адкрыла свету новае аблічча польскай літаратуры, яе бязмежнасць і глыбіню...

Баляслаў ЛЕСЬМЯН

* * *

У далёкім краі, напачатку вясны,
Так бацькам сваім мовілі жорстка сыны:
«Мы не можам трываць ужо вашую старасць!
І ў дамох нашых бачыць журботныя твары,
Ані крыхі ўжо шчасця няма ў нас, якую
Мы б маглі падзяліць у гадзіну благую,
І бракуе ўжо слёзаў, каб іхняю соллю
Вам заправіць нішчымнае едзіва з болю,
Смутку й жалю няма ўжо — няма нічагуткі!
Дык закончым падзел шчасця, слёзаў і смутку:
Вось вам нож — самі рэжце жыцця свайго нітку,
Бо на вашыя курчы глядзець будзе брыдка!»
Ў бляску свечкі сягоння мой позірк зляканы
Тое самае мовіў табе нечакана.

У лёце

З нетраў сполахаў хісткіх імчу да свабоды,
Ненавідзячы межы, на зверы шалёным,
У бясконцасць, што пеніцца ў грыве ягонай,
І тут звер натыркаецца на перашкоду,
Там, дзе царства блакіту мяжуе з імглою,
І ўстае на дыбкі! Знаю: Бог прада мною!
І, над прорвай завісшы ў застылым падскоку,
Я пачуў з вуснаў Богавых словы выроку:
«Я — рубеж твой! Чакаю цябе тут, прыблуду,
І ўжо дзе б ні скакаў ты — з табою я буду!»
Я не знаю мяжы! Не схілюся ў пакоры —
І свайго скакуна я ў бязмежжа прышпорыў
Бездань Богаву махам адным пераскочыў —
І зноў вольны! Зноў неба мне радуе вочы!
Ды калі я, падхоплены зорнай ракою,
У зляканні ўшчаперыўся ў грыву рукою —
Я не звера адчуў пад далоняй, а Бога!
Ці не з ім разам ў шале звінючым лячу я,
Бо адна нас у невараць вабіць дарога?
Гэта ён! Зноўку вырак ягоны я чую:
«Я рубеж твой! Чакаю цябе тут, прыблуду,
І ўжо дзе б ні скакаў ты — з табою я буду!»
Да тых слоў я ў нябёсах душой прывыкаю,
А мой лёт — без канца, а мой звер — не знікае!

Пераклад з польскай Алега МІНКІНА.
(Ганарар — у фонд рэдакцыі.)

Мінуласці сучаснасць

Той Адам Міцкевіч (1798—1855), якога мы ведаем паводле беларускіх перакладаў пачатку пяцідзесятых і шасцідзесятых гадоў, застаецца для нас недараскрытым аўтарам, а таму аддаленым. Наступіў час наблізіцца да наваградскага генія і паспрабаваць далучыцца да эстэтыкі яго бачання глыбіняў псіхалогіі ў інтымных стасунках людзей. Да гэтага заклікае і абавязвае 200-годдзе паэта, якое чакае ўсіх нас на парозе трэцяга тысячагоддзя.

Адам МІЦКЕВІЧ

III

Хай постаць простая, няхітрае і слова,
Нішто цябе сярод усіх не вылучае,
А кожны рады чуць і пагладзець, якая:
Ты каралева, з сукні ж — дочка пастухова.

Звінелі ўчора песні, гучная размова,
Пыталі, як завецца гэтая ці тая,
Хто сыпле пахвалу, хто жарты падпускае,
А ты ўвайшла — маўчанне стала, як ахова.

Паміж пітва, калі на спеў ішлі з ахвотай,
Калі раскручвалася танцаў кола ў залі,
Раптоўна сціхлі ўсе, сябе пыталі ўпотай,

Ніхто не знаў, чаму задуманыя сталі,
Але паэт сказаў: «Анёл тут пераляцеў».
Учэсцілі ўсе госця, ды не ўсе пазналі.

XV

Дзень добры

Дзень добры! Не буджу, любуюся здалёку!
Твой дух у рай паловаю ўзляцеў за хмары,
Паловаю застаўся ён на боскім твары,
Як сонца, напалову ў небе і ў аблоку.

Дзень добры! Ты ўздыхнула, бляск з'явіўся ў воку,
Дзень добры, ўжо святло вачам нясе пажары,
Нібы за блогасць сну прасветленыя кары.
Дзень добры, сонца ў вокнах, я непадалёку.

Я нёс дзень добры, ды прад гожасцю тваёю
Адвагу страціў, хоць гадаць не кінуў спробы:
З ласкавым сэрцам ты ўстаеш і без хваробы?

Дзень добры, не даеш схіліцца над рукою,
Мне кажаш адысці, не быць перад табою,
Адзенься ж і выходзь — скажу табе дзень добры.

IV

Спатканне ў гаі

— Ці ты? І што так позна? — Збіўся я з дарогі,
Між дрэў пад промнем месяца блукаю;
Ці сумавала ты? — Цябе даўно чакаю,
Спытай, ці думаю яшчэ аб чым хоць трохі!

— Дазволь узяць тваю руку і ўпасці ў ногі,
Дрыжыш! Чаму? — Я тут адна хаджу й не знаю,
Чаму баюся крыку птушак, шуму гаю;
Ах! Вінаватым, мусіць, нельга без трывогі.

— Мне ў твар, у вочы глянь; ніколі не бывала,
Каб зло з трывогаю глядзелі гэтак смела.
І ў чым ты вінавата? Мы гаворым мала,

Хоць поруч ты са мной, але далёка села.
З табой, анёл зямны, вяду сябе няўмела,
Нібыта ўжо анёлам ты нябесным стала.

XVI

Дабранач

Дабранач! Сёння больш не будзем забаўляцца,
Хай прыгарнуць анёлак сну цябе захоча,
Дабранач, хай твае ад слёз прасохнуць вочы,
Няхай пачне спакоем сэрца запаўняцца.

Дабранач, хай гук ціхі будзе заставацца
Ад кожнай хвілі, моўленай са мной ахвоча,
І граць табе, калі ж пагасне думка ўночы,
Хай вобраз мой у сне пачне табе з'яўляцца.

Дабранач, глянь ты з развітальнаю мінутай,
Дазволь мне твар — Дабранач! Слуг паклікаць мала?
Дай грудзі ўцалаваць — Дабранач, зашмаргнутай,

Дабранач, уцякла ты, за дзвярмі прапала.
Дабранач, цераз клямку ўжо табе, замкнутай!
Дабранач, паўтараў бы я, каб ты не спала.

Пераклаў Уладзімір МАРХЕЛЬ.

Вечарыны

Памяці Міхася ЧАВУСКАГА

У чытальнай зале Жлобінскай цэнтральнай раённай бібліятэкі агульнымі намаганнямі бібліятэчных работнікаў і раённай арганізацыі Таварыства беларускай мовы (ТБМ) была праведзена літаратурная вечарына, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння беларускага пісьменніка і журналіста, ураджэнца Жлобіншчыны, Міхася Чавускага (1904—1984). Пра жыццёвы і творчы шлях земляка прысутным расказаў старшыня раённай арганізацыі ТБМ Мікалай Шуканаў. Вядучыя вечарыны супрацоўніцы бібліятэкі Іна Палтаран і Ларыса Фаміна пацешылі гледачоў пастаноўкай сатырычнай сцэны па матывах твораў Міхася Чавускага.

Вечарына, якая праходзіла ў сяброўскай атмасферы, за кубкам чаю, канешне, не абмежавалася строга тэматычнымі рамкамі. Свае новыя вершы прачыталі жлобінскія паэты Марыя Смірнова, Павел Луд, Іосіф Рынейскі. Аб важнасці захоўвання і развіцця лепшых духоўных традыцый беларускага народа гаварылі дэпутат гарсавета Пётр Мірашнічэнка, пастар Жлобінскай абшчыны хрысціян-евангелістаў Леанід Сярэдзіч, метадыст гарана Валянціна Давыдава, пенсіянер Мікалай Канаш, госць з Менска, старшыня Арганізацыйнага камітэта Патрыятычнага руху «Беларускае згуртаванне вайскоўцаў», падпалкоўнік запасу Мікалай Статкевіч і іншыя.

М.Ш.

Выставы

«Як сімвал, як заклік, як ідэя»

Напрыканцы снежня мінулага года ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча (Траецкае прадмесце г.Менска) адбылося ўрачыстае адкрыццё выставы, прысвечанай 103-м угодкам з дня нараджэння паэта. У яе экспазіцыі творы розных відаў выяўленчага мастацтва (скульптура, жывапіс, графіка, кераміка, разьба па дрэве), створаныя як у традыцыйнай рэалістычнай манеры (П.Масленікаў «Ракуцёўшчына», «Нараджэнне паэта»; М.Мананзсон «Змітрок Бядуля і Максім Багдановіч у 1916 г. у Мінску» і інш.), так і ў стылі мадэрн, для якога характэрна выкарыстанне сімвалічных вобразаў, разлічаных на асацыятыўнае ўспрыманне (Э.Агуновіч «Маці родная, маці-краіна», А.Марачкін «Выйду белая з цёмнай вады я», А.Зіменка «Страцім лебедзь», Ю.Гаўрын «Памяці Багдановіча» і інш.). У ліку найбольш цікавых і арыгінальных работ, акрамя вышэй згаданых, скульптура А.Анікейчыка «Смутак па радзіме», сямейныя партрэты Багдановічаў і партрэты паэта, напісаныя А.Ксяндзовым, У.Сулкоўскім, Ф.Янушкевічам, Ю.Герасіменкам, В.Маркаўцом, В.Ціханавым. Вялікае ўражанне пакідаюць творы, прысвечаныя вытлумачэнню творчасці Багдановіча, іх зместу і пафасу. У якасці прыкладу прыгадаю серыю ілюстрацый да ягоных твораў А.Пашкевіча, трыпціх П.Семчанкі «Страцім-лебедзь», палатно Лойкі.

Многія творы экспануюцца ўпершыню і ў большасці выпадкаў падораны Літаратурнаму музею, які на сучасны момант ужо налічвае каля двухсот адзінак твораў выяўленчага мастацтва. Адзначу, што гэта ўжо трэцяя выстава, прысвечаная творчасці славутага песняра. Першая адбылася да 90-годдзя з дня нараджэння паэта, другая — да стагоддзя з дня яго нараджэння. Заказныя, фінансаваныя дзяржавай, яны аднак узрушылі ўсю Беларусь у літаральным сэнсе гэтага слова і задалі работу як прафесійным, так і самадзейным мастакам, абудзіўшы цікавасць да асобы паэта і ягонай творчасці. «Гэтыя выставы, — сказаў дырэктар музея А.Бяляцкі, — паслужылі адраджэнню нацыянальнай ідэі. І гэта ў час, калі яна была пад вялікім уціскам. Звяртаючыся да вобраза Багдановіча, мастакі звярталіся тым самым да мастацкай тэматыкі, выказвалі свае адносіны да беларускай культуры».

Адкрыў выставу міністр культуры і друку А.Бутэвіч, які, у прыватнасці, сказаў: «Сёння тут сабраліся прыхільнікі таленту М.Багдановіча, усе тыя, каму баліць і хто хоча вырашаць праблемы нашай маладой суверэннай дзяржавы. Бо калі б мы ўсе з такой апантанасцю, як жыў і тварыў паэт, адносіліся сёння да вопыту дзяржавы, да вопыту нашага народа, наколькі б многія праблемы былі прасцейшымі, наколькі б быў больш згуртаваны і аб'яднаны сёння наш народ... Я думаю, што ўсё-такі сімвал Багдановіча, яго вобраз, яго апантанасць павінны ўздзейнічаць на нас. Мы павінны зрабіць яго тым апосталам нашага беларускага духу, які дае спадзяванні тым, хто не верыць, мабілізуе дух тых, хто хоча рабіць добрыя справы. Няхай кожны з нас зробіць хаця б адну добрую справу! І калі мы кажам, што маем дом Багдановіча, то мы маем месца, дзе можа гэты дух спеліцца, умацоўвацца і дзе могуць быць добрыя справы пад імем, пад знакам Багдановіча. Мы прывыклі, што гістарычныя постаці здаюцца нам такімі сталымі па ўзросту, такімі святымі іконамі, на якія можна толькі маліцца. А ў асобе Багдановіча мы маем маладога чалавека, які столькі здолеў зрабіць за свае маладыя гады, што сённяшнім нам ох як трэба працаваць, каб асэнсаваць яго работу, стаць годнымі яго жыцця, яго творчасці. Адным словам, Багдановіч у нас, беларусаў, яшчэ павінен заняць сваё годнае месца, і мы павінны гэтаму паспрыяць. Я хачу выказаць спадзяванне, што Максім Багдановіч будзе заўжды прысутнічаць у нашых душах як сімвал, як заклік, як ідэя, да якой трэба імкнуцца».

Затым слова ўзяў мастак У.Стэльмашонак, які расказаў пра клопаты мастакоў, захопленых ідэяй адбудаваць на старым фундаменце ў Траецкім прадмесці дом, у якім нарадзіўся паэт. Высакароднай справе паспрыяла спадарыня Шаўчук Валянціна Сцяпанаўна, кіраўнік цэнтра па рэстаўрацыі мастацкай архітэктуры (была прадстаўлена прысутным), якая ўкладвае свае грошы і грошы іншых спонсараў у рэстаўрацыю дома Багдановіча і аднаўленне мемарыяльнай кватэры. Да гэтай ідэі добра ставяцца і ўрад, і Менгарвыканкам, тым не менш схіл на беразе Свіслачы, дзе рос Максім, ужо падзелены — паміж Амерыкай (пад будаўніцтва офісаў) і Індыяй (пад будаўніцтва пасольства), што ніяк не спрыяе святой справе. І ўсё ж будзем спадзявацца, што дом Багдановіча будзе адбудаваны. А сёння я запрашаю спадароў і спадарынь наведаць выставу ў Літаратурным музеі нашага песняра, той куточак, які дасць магчымасць судакрануцца з духоўным светам, надзеямі, спадзяваннямі і ідэаламі вялікага сына Беларусі.

Ірына КРЭНЬ.

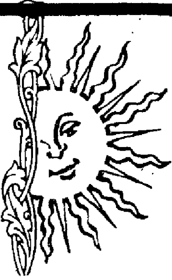
Творчасць нашых чытачоў

Аліна Дзямкоўская,
вучаніца 8 класа гімназіі № 199 г.Менска

ГОРАД

Быў час і горад мой квітнеў:
Людскія твары ўсмешкаю заліты,
Птушыны гоман над зямлёй звінеў,
І сэрца дзверы ўсім былі адкрыты.
Што слова — беларускае; што постаць —
То гордая: я беларус — глядзі!
Не сорамна за мову — мы не рускія!
Прамень свабоды роўна ўсім свяціў...
Але...
Глядзіце, што з ім здарылася зараз:
Галодных поўны ён і жабракоў.
Чарга за хлебам — тут жа, побач, поплеч... —
Чарга ў магілу — ў колькі раз даўжэй!
І наша мова ў тым гурце таўчэцца...
Не па сваёй ахвоце — людзі завялі.
І кроў народа нашага ліецца
На раны разваронанай зямлі...
І зніклі людзі, твары і усмешкі,
А засталіся нелюдзі і боль...
Каменнем ужо пакрыліся пралескі,
І горад родны паглынуў агонь...
Агонь далярны, нежывы, халодны
Бяздумна рушыць душы і дамы...
О, як балюча, сумна і пакутна
Глядзець і чуць, як паміраеш ты,
Мой Мінск, мой горад, і мая Радзіма!

Святочны каляндар беларусаў

«Люты — наробіць плюты»

Апошні месяц зімы мае 28 дзён, а калі нумар года дзеліцца на чатыры, — 29. Беларуская назва дакладна вызначае яго як месяц лютых маразоў: «Прыйшоў люты — пытае, ці добра абуты», «Завірухі і мяцелі ў лютым наляцелі». Дзень павялічваецца ў лютым на 1 гадзіну 54 мінуты. Таму часта могуць быць адлігі: «Як на Грамніцы адліга, то з ураджаю будзе фіга», «Люты на парог — зіме забівае рог».

2 (чацвер). **Кат., Ун. Сустрэча Госпада нашага Ісуса Хрыста (Грамніцы).**

Прав. Аўхіма Вялікага (прысвятак).

3 (пятніца). **Кат. Св. Блажэя (Аўласа).**

Ун. Праведнага Сымона і Ганны-прарочыцы.

5 (нядзеля). **Кат. Св.Агаты.**

Ун. Нядзеля Мытніка і Фарысея.

6 (панядзелак). **Народны каляндар.** *Аксіння-Паўзіміца* (ці *Аксэня на Палессі*). Сімвалізавала апошні перыяд зімы, а не палавіну, як лічаць многія. Людзі казалі: «Калі на Аксінню мяце, то ўвесь корм падмяце».

Кат. Св.Дароты («Па Дароце высахнуць кусты на плоце»).

Ун. Вуколы біскупа.

7 (аўторак). **Прав. Рыгора Багаслова.**

9 (чацвер). **Ун. Адданне свята Сустрэчы.**

Народны каляндар. Іван Залатавус, якому па беларускай легендзе Касьян падпаліў вус, за што Бог пакараў апошнягатым, што яго прысвятак адзначаецца адзін раз у чатыры гады — 29 лютага.

11 (субота). **Народны каляндар. Ігнат.** («Дзень Ігната, на якога зіма багата, а сам Ігнат Грамніцам рад»).

Стрэчанскія Дзяды, калі ўшаноўвалі памерлых родзічаў. Супадаюць з Грамнічным бацькам, Трыфанам, на якога сукалі **вялікія,** часам **да аднаго метра,** свечкі з воску, якія запальвалі назаўтра.

12 (нядзеля). **Прав. Тры свяціцелі** (Васіль Вялікі, Рыгор Багаслоў, Іаан Залатавуст або, як казалі ў народзе, **Васілле да Рыгора**).

Навагодняе *Васілле* як бы перадавала ўладу *«да Рыгора»*, бо «Рыгор — спусціць ваду з гор». У гэты дзень забаранялася прасці кудзелю.

Ун. Нядзеля блуднага сына.

14 (аўторак). **Народны каляндар. Трыфан (або Грамнічны бацька).** (Людзі казалі: «На Трыфана зорна — вясна позняя»).

15 (серада). **Прав. Стрэчанне Госпада нашага Ісуса Хрыста (Грамніцы).**

Народны каляндар. *Стрэчанне ці Грамніцы* — дзень супрацьстаяння холаду з цяплом, сустрэча зімы з летам, якое выдатна адлюстроўвалася ў песенна-калядных тэатралізаваных канфліктах:

А ў нас сёння стрэчанне, стрэчанне,
Зіма з летам стрэлася, стрэлася,
Лета зіму піхнула, піхнула,
І ножанку звіхнула, звіхнула.
Зіма пайшла плачучы, плачучы,
Лета пайшло скачучы, скачучы.

* * *

Зіма з летам сустракаецца,
Пра здаровейка пытаецца:

— Ой, чалом, чалом, ды цёплае
лецечка!
— Ой, здарова была да халодная
зімачка!
— Што цябе, лецечка, узвялічваюць,
Мяне, зімачку, заклінаюць?
— Бо ты, зімачка, халодная,
Лугі, балоты, памарозіла.
Ой, я, лецечка, да вясёлае,
Лугі, горы ізмачыла,
Лугі, горы ўзвесяліла:
Ой, там хлопчыкі збіраюцца.
Ой, ты Йваначка, кладзі больш за ўсіх,
Твая Ганначка лепш за ўсіх.

Фактычна **Стрэчанне** — гэта першае свята змены пор года ад зімы да лета, якое адлюстравалася і ў прыкметах: калі на Стрэчанне рана ўзыходзіць сонца, то будзе ранні лён, а калі мяце снег, то будзе позняя вясна. Карагодна-гульнёвая традыцыя, моцна развітая на ўсходзе Беларусі, зрабіла Стрэчанне прыгожым эстэтычным дзеяннем, нарадзіла асобны тып драматызаваных стрэчанскіх песень і карагодаў.

Грамніцы — прысвятак ушанавання агню прыроднага паходжання, у першую чаргу ад маланкі ці ад «крыжоў» — трэння двух кавалачкаў дрэва адзін аб адзін. Такі «жывы агонь» згодна з самым старажытным вераваннем лічыўся сакральным і меў магічныя ўласцівасці абарання чалавека ад варожых стыхій — маланкі, граду, знішчальнага дажджу, навальніцы. З прынядцем хрысціянства сімвалам «жывога агню» стала запаленая на Грамніцы ў царкве і прынесеная ў дом свечачка, якой з ахоўна-магічнымі мэтамі крыжападобна падсмальвалі дзецям валасы на галаве, маладым перад шлюбам, жывёле да Юр'я перад першым выганам у поле і ў многіх іншых сакральных выпадках.

Шматлікія прыкметы-прыказкі на Грамніцы ілюструюць прысвятак як пару года: «Калі на Грамніцы певень нап'ецца вадзіцы, то на Юр'я вол наесца травіцы»; «Да Грамніц не скідаюць з рук рукавіц, а як прайшлі Грамніцы, то ўжо не патрэбны рукавіцы»; «Святыя Грамніцы свечкі сукаюць, на прыстол стаўляюць». Прысвятак Грамніцы больш характэрны для заходніх рэгіёнаў Беларусі, дзе пераважала уніяцтва.

13—18 — Дзедаў памінальны, трэці перад Вялікім постам тыдзень ушанавання «дзядоў», як водгук старажытнай веры, што памерлыя родзічы ўплываюць на дабрабыт і лёс жывых сваякоў. Асабліва многа рытуалаў ушанавання было ў суботу, 18 лютага.

Ад **Вадохрышча** (19 студзеня) да **Масленкі** (27 лютага) адбываліся шлюбныя рытуалы, таму гэты час называлі Малой Вясельніцай, у адрозненне ад Вялікай Вясельніцы (восеньскай). Самі вяселлі адбываліся падчас Мясаеднага тыдня, з 20 па 26 лютага.

18 (субота). **Народны каляндар. Агата.** У гэты дзень асвячалі ў храмах хлеб з соллю. Лічылася, што ён дапамагаў адводзіць пажар і ахоўваў жывёлу ад варожых сіл.

Ун. Задушны дзень.

19 (нядзеля). **Прав. Дзень Вакулы, епіскапа Смірнскага.**

Народны каляндар. Лічылася, што св.Вакула працідзейнічае таму, каб людзі ператвараліся ў ваўкалакаў. У шматлікіх легендах ваўкалакі — людзі-пярэваратні, якія набылі воўчы выгляд у выніку трагічных сітуацый. Відаць, гэта звязана з тым, што ў гэтую пару года згаладалыя за зіму ваўкі асабліва небяспечныя для людзей.

Ун. Нядзеля мясапусная (Мясаед).

22 (серада). **Прав. Адданне свята Стрэчання.**

24 (пятніца). **Народны каляндар.** *Уласся, Улас.* Лічылася каровіным і конскім святам — як наследаванне галоўнаму міфалагічнаму ўвасабленню беларусаў Воласу — Велесу. На старажытную ролю ахоўніка жывёлы апошняга пазней наслаіліся функцыі сімвала ўрадлівасці, а ў асветніцкія часы — апекуна адукаваных людзей і творчых асоб.

Кат. Мацей або Сухі дзень. («Калі на Мацея далонь пацее, то прадбачыцца добры год».)

Ун. Сырная пятніца.

25 (субота). **Прав. Усяленская бацькоўская (мясапусная) субота.**

26 (нядзеля). **Прав. Нядзеля мясапусная** (загавенне на мяса перад Вялікім постам).

Ун. Сырная нядзеля.

27 (панядзелак). **Прав. Кірылы, настаўніка Славенскага.**

Ун. Пачатак Вялікага посту.

Народны каляндар. *27—28 лютага — пачатак Масленкі:* першага веснавога тыдня перад Вялікім постам, калі пачыналі вадзіць карагоды, наладжваць гульні, спяваць вяснянкі, гукаць вясну. Яго прадаўжэнне пераходзіць у бягучым годзе на сакавік і заканчваецца 5 сакавіка. Напачатку Масленкі спявалі песню:

А ў нас сёння Масленка, Масленка,
А з-пад куста ластаўка, ластаўка!
Села ў пана на таку, на таку,
А пан кажа: «Засяку, засяку!»
— Не сячы мяне, паночак, не сячы,
Буду табе служыці, служыці,
Тваіх дзетак карміці, карміці!
Мы думалі Масленкі сем нядзель,
Ажно наша Масленка сем дзянькоў.

Вера ў матэрыяльную сілу слова ў Гуканні вясны на Масленку, якое дзенідзе пачынаецца нават са Стрэчання, перарасло ў матэрыяльную сілу песеннага прызыўнога гуку «У-у-у-у!», якім заканчваліся ўсе вяснянкі на ўсходняй Беларусі, бо адтуль з'яўляўся сімвал змены холаду на цяпло — Сонца. Прыроднае паходжанне Гукання вясны, развітае ў фантастыка-міфалагічнай меладыйнай форме, дало унікальную музычную з'яву ў культуры ўсходняй Беларусі.

Вядуць:
народны каляндар — В.ЛІЦВІНКА;
царкоўны каляндар — І.КРЭНЬ.

І СМЕХ І ГРЭХ

Пачутае «У Лявона»

У рэстаране:

— Калі ласка, прынясіце мне біфштэкс, але каб ён быў з добрага мяса, злёгку прысмажаны, дастаткова мяккі. А лепш за ўсё ўзяць мяса маладога цяляці...

— А якая група крыві павінна быць у гэтага цяляці? — ветліва пацікавіўся афіцыянт.

* * *

Даслужыўся салдат да яфрэйтара і напісаў пра гэта старэнькай маці ў вёску. Маці прачытала і адразу ж напісала яму ліст у адказ:

— Ты ж глядзі, сынок, цяпер хоць сваіх генералаў не крыўдзі.

* * *

— З увагі на адсутнасць дастатковых доказаў, закід аб мнагажонстве падсуднага адхіляецца! — абвясціў суддзя.

— Вельмі дзякую, — кланяецца Кастусь.

— Можаце цяпер ехаць да жонкі.

— А да каторай, пане суддзя? — ажывіўся Кастусь.

* * *

Сустрэліся дзве жанчыны ў лесе:

— Не баішся адна грыбы збіраць?

— А чаго?

— А як выйдзе звер ці хто чужы?

— Ну і што ж. Летась выйшаў мужчына. Спачатку спалохалася. Але дарма, адыходзячы, нават пацалаваў.

* * *

— Вам, пэўна, сумна без мужа? — спачувальна звяртаецца сусед да суседкі-ўдавы.

— Зусім не. Маю ўсё, што поўнасцю замяняе мужа: папугая, які лае, аж вушы вянуць, малпу, што сядзіць з носам, уваткнутым у газету, і ката, які вяртаецца дадому на досвітку.

* * *

— Ты ўчора казаў, што пойдзеш да Васіля, а, аказваецца, цэлую ноч правёў у карчме! — дакарае жонка Парфена.

— Зусім я не маніў. Васіль якраз і быў у карчме, — апраўдваецца Парфен.

ІРАНІЧНАЕ

Густаў КРКЛЕЦ

ГЛЫБЕЙШАЯ ПРЫЧЫНА

Прэмію аўтар слабы атрымаў.
— Дзіўнае нешта! — калегі казалі.
Ды дзіўнага тут анічога няма —
У камітэце той твор не чыталі.

ПОЗНА ДАХОДЗІЦЬ

Не толькі з чытачоў,
але і з часу кпіны —
калі, ўжо памяць страціўшы,
друкуюць успаміны.

ВЫЯЎЛЕНЧЫ МАТЫЎ

Вядома, што прыхільнікаў абстракцыі
Не побыт, не жыццё натхняе.
Між тым рэалістычную рэакцыю
На ганарары яны маюць.

ПАКУТНІК

Крытык, нібыта й цвярозы,
Ні за што загінуў:
Усім перадаючы розум,
Сабе не пакінуў.

Банэ ДЖУРЫЧЫЧ

АДЗІН, ДВА, ТРЫ... БРАТКІ-ПІСЬМЕННІКІ

Адзін пісьменнік — вольны творца.
Два — часопіс (і колькасць іх, на шчасце, павялічваецца).
Тры — літаратурная вечарына (калі збяруцца).
Чатыры — ужо два аб'яднанні з групоўкамі.

З сербскахарвацкай пераклаў Іван ЧАРОТА.

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:
Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Вінцук Вячорка, Віктар Гайсёнак, Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Аляксей Глушко, Сяргей Запрудскі, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Зміцер Санько, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Віктар Шніп — адказны сакратар.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 4

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 11 12
Наклад 6696 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 23.01.1995 г. у 15 гадзін.